



# ВІСНИК

Вищої  
кваліфікаційної  
комісії суддів України



4

2013



**Ігор Самсін,  
Голова Вищої  
кваліфікаційної комісії  
суддів України**

## Розвиток і самовдосконалення — гарантія успіху

Прагнення до розвитку та самовдосконалення – основний шлях до успіху! Саме цю формулу застосує Вища кваліфікаційна комісія суддів України у своїй роботі.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України – дітище судової реформи, що запровадила суттєві зміни до механізму функціонування судової системи, її основоположних принципів. Результати цих змін неоднозначні.

2010 рік став знаковим для Комісії, роком її створення як постійно діючого органу в системі судустрою, основною метою діяльності якого є реалізація кадрової політики у сфері формування суддівського корпусу.

Tempus fugit, і вже у вересні 2013 року Вища кваліфікаційна комісія суддів України відзначає третю річницю свого заснування.

Ці три роки були періодом наполегливої, кропіткої, самовідданої праці всього колективу Комісії, узагальнення та аналізу накопичених знань і досвіду, створення механізмів, способів, методів реалізації покладених на неї повноважень. Комісія співпрацювала з Верховною Радою України, Адміністрацією Президента України, Вищою радою юстиції, судами та іншими органами державної

влади. Залучення учених, експертів, фахівців до вирішення актуальних питань допомогло запровадити наукові підходи у здійсненні повноважень Комісії.

Окремо слід сказати про міжнародне співробітництво Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Розвиток цього напрямку діяльності дав можливість запозичити ті напрацювання провідних країн, що, з нашої точки зору, варто було б запровадити в українських реаліях, а також обмінюватися досвідом з іноземними організаціями та колегами з питань добору суддів, їх дисциплінарної відповідальності тощо.

Відкритість і прозорість діяльності державних органів – один із найголовніших принципів сучасного демократичного суспільства. Дотримується цього принципу і Комісія, виконуючи покладені на неї повноваження.

Діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України широко висвітлюється у засобах масової інформації. Журналісти завжди присутні на відкритих засіданнях Комісії. З результатами засідань, рішеннями Комісії, напрямами її роботи кожен охочий може ознайомитися на офіційному веб-порталі Комісії.

Інформацію про діяльність Вищої кваліфікаційної



комісії суддів України відповідно до вимог пункту 2 частини другої статті 123 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» заслухав черговий, XI з'їзд суддів України. Треба відзначити, що жодних критичних зауважень чи негативних коментарів його учасниками не висловлено. У пункті 21 рішення XI з'їзду суддів України від 22 лютого 2013 року зазначено: «Інформацію Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Самсіна І. Л. щодо діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України взяти до відома. Вищій кваліфікаційній комісії суддів України забезпечувати належний добір кандидатів для формування професійних суддів, підвищувати вимоги до ділових та моральних якостей кандидатів на посади суддів; надавати принципову оцінку суддям, які допускають порушення закону, присяги судді, тяганину при розгляді справ або своєю поведінкою компрометують звання судді». Це свідчить про правильність підходів у роботі Комісії, вірну кадрову політику поповнення суддівського корпусу новими суддями та належне виконання своїх функцій і покладених завдань.

Третя річниця Вищої кваліфікаційної комісії суддів України – це чудова нагода для підбиття підсумків її діяльності та визначення ролі, яку вона відіграє у судовій системі України. У цьому контексті слід зазначити, що однією з основних новацій Закону України «Про судоустрій і статус суддів» було запровадження якісно нової процедури добору кандидатів на посаду судді вперше. Комісія почала роботу в цьому напрямі з нуля, поступово напрацьовуючи відповідні правила, процедури та механізми проведення добору.

Добір – це процедура, під час якої кожен, хто бажає стати суддею та відповідає вимогам, встановленим частиною третьою статті 127 Конституції України, може спробувати свої сили, а Комісія «оцінити» кандидата на посаду судді. Комісія надає рекомендацію не просто найрозумнішим та найдосвідченішим, а – найдостойнішим! Зрозуміло, що така роль Комісії є нелегкою, втім нею вже проведено три всеукраїнських добори кандидатів на посаду судді вперше та завершується третій добір.

У питанні добору не можна оминати одну з найважливіших його стадій – проведення тестування. Особливістю цієї процедури є те, що тести мають виявляти не тільки теоретичні знання кандидатів на посаду судді вперше, а й рівень їхньої професійної підготовки. Саме з урахуванням цих нюансів вони і розроблялися.

Вперше за всю історію існування незалежної України було оголошено 18 березня 2011 року проведення першого добору кандидатів на посаду судді. З поданих 3593 заяв від претендентів на посаду судді за підсумками проведення першого добору Комісією надано 605 рекомендацій про

призначення кандидатів на посаду судді вперше.

28 березня 2012 року оголошено другий добір: до Комісії звернулося 3614 осіб із заявами про участь. 351 кандидату на посаду судді вперше було надано відповідну рекомендацію. Перший добір виявив низку проблемних питань в організації заходу, що потребували доопрацювання. У зв'язку з цим під час другого добору:

- проведено електронну реєстрацію осіб, які мали бажання подати заяви про участь у доборі;
- забезпечено проведення тестування понад 3,5 тис. осіб в одному місці одночасно (у приміщенні виставкового центру в м. Києві);
- організовано перевірку бланків тестування автоматизованою системою в день самого тестування з одночасним розміщенням інформації про результати тестування на офіційному веб-порталі Комісії;
- забезпечено проведення кваліфікаційного іспиту шляхом виконання кандидатами на посаду судді 4 практичних завдань, змодельованих як реальні судові справи;
- впроваджено електронну систему перевірки практичних завдань, напрацьовано для її функціонування критерії перевірки;
- введено практику оцінювання на засіданні Комісії кваліфікаційного іспиту кандидата в його присутності з урахуванням результатів перевірки його завдань, а також особистих і моральних якостей.

Третій добір, що розпочався 5 листопада 2012 року, має для Комісії особливе значення, адже вперше кандидати на посаду судді проходили спеціальну підготовку. Навчання тривало з 4 лютого по 8 вересня 2013 року. Кандидати на посаду судді отримали свідоцтва Національної школи суддів України про успішне проходження спеціальної підготовки. Для участі у цьому доборі до Комісії було подано 2348 заяв, з них 632 кандидатів за результатами анонімного тестування (іспиту) допущено до проходження спеціальної підготовки.

Спеціальна підготовка проводилась у провідних вітчизняних вищих навчальних закладах: Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Національному університеті «Одеська юридична академія», Національному університеті «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Організаційне забезпечення здійснювала Національна школа суддів України. В організаційний період Комісією було прийняте рішення від 9 жовтня 2012 року, яким затверджено Положення про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, Програму та Навчальний план спеціальної підготовки. У січні 2013 року затверджено викладацький склад для

проведення спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді із числа суддів та провідних науковців юридичних вищих навчальних закладів. 17 січня 2013 року рішенням Комісії проведено розподіл слухачів між юридичними вищими навчальними закладами та за формами навчання і забезпечено направлення на денну форму навчання слухачів, які за результатами анонімного тестування отримали менше ніж 80 балів. Також було затверджено склад екзаменаційних комісій для перевірки практичних завдань, виконаних кандидатами із цивільної спеціалізації, та практичних завдань, виконаних кандидатами із кримінальної та адміністративної спеціалізації.

Слід відзначити, що оцінювання результатів спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді має комплексний характер та в своїй основі використовує інструменти, які будуть задіяні під час складення кандидатами кваліфікаційного іспиту. Отже, спеціальна підготовка – це свого роду підготовка кандидата до іспиту.

Зупинюся на системі оцінювання поточних результатів спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді. Вона включає такі контрольні заходи, як тестування, виконання практичного завдання і стажування в суді. Під час тестування визначається рівень знань кандидата, а практичне завдання виявляє рівень професійної готовності кандидата здійснювати судочинство. І вже стажування покаже, якими особистими, моральними та діловими якостями володіє кожен кандидат на посаду судді.

Вищою кваліфікаційною комісією суддів України було забезпечено рівні умови усім кандидатам під час проведення заходів поточного контролю. Тестові завдання формувалися на засіданні Комісії безпосередньо за 10 хвилин до тестування, що унеможливило витік інформації про зміст тестів. Комісією і Національною школою суддів України розроблено спеціальне програмне забезпечення, яке дозволяє в режимі реального часу контролювати процес одночасного тестування кандидатів у всіх чотирьох вищих навчальних закладах. Уся поточна інформація надходить на захищений сервер Комісії, а кандидати, які склали тест, практично відразу можуть побачити свої результати.

Під час вирішення практичного завдання канди-

дату надавався для розгляду повноцінний комплект матеріалів реальної судової справи із зміненими персональними даними її учасників. Отже, цей етап оцінювання є найбільш наближеним до процесу підготовки судового рішення.

Оцінювання виконаних кандидатами практичних завдань здійснювалось екзаменаційними комісіями, до складу яких входили судді Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, апеляційних судів.

З метою забезпечення об'єктивності встановлення результатів виконання кандидатами практичного завдання оцінювання здійснювалось з використанням розробленого Комісією програмного забезпечення. Це гарантувало повне знеособлення персональних даних у роботах кандидатів, унеможли-

лювало суб'єктивний підхід до оцінювання робіт конкретних кандидатів. Діяла і система подвійного контролю за правильністю оцінювання роботи екзаменаторами, що не допускає похибки в оцінюванні більше 10 відсотків, а в разі її виявлення робота обов'язково переоцінюється.

Крім того, проводився аналіз найбільш типових помилок, допущених під час виконання практичного завдання, і в процесі навчання кандидати мали змогу ознайомитися з ними, щоб уникнути цього в подальшому.

Встановлення особистісного психологічного портрета кандидата також було складовою спеціальної підготовки. Усі кандидати на посаду судді протягом шестимісячної підготовки проходили стажування під керівництвом судді-наставника. Як правило, наставник – це суддя, який має досвід роботи не менше 5 років і, відповідно, може досить точно охарактеризувати кандидата. Упродовж підготовки кожен кандидат отримував 5 таких характеристик від різних суддів, тож до моменту складення кандидатом кваліфікаційного іспиту Вища кваліфікаційна комісія суддів України мала достатню характеристику такого кандидата, його особистих, ділових та моральних якостей. Звичайно, що всебічно оцінити ефективність спеціальної підготовки можливо лише після визначення результатів кваліфікаційного іспиту, однак вже сьогодні можна говорити про те, що шість місяців теоретичного та практичного

(продовження на стор. 51)



## ОФІЦІЙНО

Розвиток і самовдосконалення – гарантія успіху. **Ігор Самсін**..... 1

## ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

До питання про застосування статей 416-418 Цивільного процесуального кодексу України в контексті світоглядних установок конкретного судді як безпосереднього суб'єкта правозастосовної діяльності.  
**Сергій Глубоченко, Григорій Жовнеренко**..... 4

Корені права. **Володимир Кравчук**..... 10

Встановлення юридичних фактів адміністративним судом. **Віталій Гордєєв** .... 14

Застосування загальних та спеціальних норм права щодо визнання заповіту недійсним у судовій практиці. **Людмила Козловська** ..... 19

Державна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності.  
**Світлана Филь**..... 27

## З ПРАКТИКИ РОБОТИ

Теоретичні та практичні проблеми притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. **Микола Пінчук**..... 33

Реформа українського правосуддя: очікування та ризики. **Віктор Гевко** ..... 37

Підготовка кандидатів у судді, суддів і працівників апарату судів: реалії сьогодення та шляхи вдосконалення. **Василь Кухар** ..... 41

Питання реалізації законодавчих положень щодо захисту прав громадян на отримання публічної інформації. **Тамара Гогусь** ..... 45

Виртуальна екскурсія по Национальной администрации судов Литвы.  
**Владимир Косатый**..... 47

## ОФІЦІЙНО

Члени Комісії задекларували свої доходи..... 49

**Науково-практичний юридичний журнал**  
Видається із вересня 2011 року

**Співзасновники:**  
**Вища кваліфікаційна комісія суддів України,**  
**Національний університет «Юридична**  
**академія України імені Ярослава Мудрого»**

Свідоцтво про державну реєстрацію  
Серія KB № 20089-9889ПР

Рекомендовано до друку та розповсюдження через мережу Інтернет рішенням Вченої ради Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (протокол № 3 від 22.11.2013)

**Голова Редакційної колегії**  
к.ю.н. І. Л. Самсін

**Редакційна колегія:**  
І. Л. Самсін (головний редактор),  
О. В. Дронговська (заступник  
головного редактора),  
В. В. Кузьменко (відповідальний секретар),  
д.ю.н. В. П. Мікулін, к.ю.н. М. Г. Мельник,  
д.ю.н. А. П. Гетьман, д.ю.н. О. В. Капліна,  
д.ю.н. В. Л. Яроцький, д.ю.н. Л. М. Москвич,  
д.ю.н. Л. І. Сопільник,  
д.ю.н. О. В. Покачалова (Росія),  
д.ю.н. Ліяна Штарієне (Литва),  
В. Й. Косенко, В. Г. Данчук, П. В. Казакевич,  
Р. М. Савчук, М. М. Суховій, М. Ю. Чернишова

**Редактор**

О. В. Дронговська

**Коректор**

О. С. Березовська

Відповідальність за достовірність фактів,  
цитат, власних назв та інших відомостей  
несуть автори публікацій.  
Редакція може не поділяти точки зору автора.

У журналі зберігається правопис  
законодавчих, нормативних актів, наказів,  
методологічних розробок,  
що надійшли до редакції.

Редакція залишає за собою право  
на скорочення та редагування текстів.

Статті обов'язково проходять  
відбір і рецензування.

Номер 4 (8) 2013 схвалено і рекомендовано  
до друку рішенням редакційної колегії,  
протокол №10 від 07.04.2014 р.  
Підписано до друку 10.04.2014 р.  
Формат 60x84 1/8  
Папір крейдований  
Наклад 2000 примірників  
Оригінал-макет затверджено  
Вищою кваліфікаційною комісією  
суддів України

Видавець ТОВ «Піраміда»

© Текст — Вища кваліфікаційна комісія  
суддів України

Адреса редакції:  
м. Київ, вул. Механізаторів, 9.  
www.vksu.gov.ua



**Сергій Глубоченко,**  
здобувач кафедри права  
Європейського Союзу  
та порівняльного  
правознавства  
Національного університету  
«Одеська юридична академія»,  
суддя Жовтневого районного  
суду Миколаївської області



**Григорій Жовнеренко,**  
адвокат

# До питання про застосування статей 416-418 Цивільного процесуального кодексу України в контексті світоглядних установок конкретного судді як безпосереднього суб'єкта правозастосовної діяльності

УДК 340.142

*У статті комплексно аналізується питання про застосування деяких положень міжнародно-правового характеру Цивільного процесуального кодексу України в правозастосовній діяльності українських суддів. Розглядаючи питання про прийняття до виконання судового доручення іноземного суду, автори доходять висновку, що суб'єкт правозастосування в Україні має комплексно оцінювати подану заяву на предмет її від-*

*повідності основним засадам судочинства України. Адже виконання судового доручення іноземного суду, який не наділений відповідною юрисдикцією, може вкрай негативно вплинути на права та обов'язки українських резидентів.*

*Ключові слова: правозастосовна діяльність, міжнародне приватне право, виконання іноземних судових доручень судами України.*



*С. Глубоченко, Г. Жовнеренко. К вопросу о применении статей 416-418 Гражданского процессуального кодекса Украины в контексте мировоззренческих установок конкретного судьи как непосредственно субъекта правоприменительной деятельности*

В статье комплексно анализируется вопрос о применении некоторых положений международно-правового характера Гражданского процессуального кодекса Украины в правоприменительной деятельности украинских судей. Рассматривая вопрос о принятии к исполнению судебного поручения иностранного суда, авторы приходят к выводу, что субъект правоприменения в Украине должен комплексно оценивать поданное заявление на предмет его соответствия основным принципам правосудия в Украине, поскольку выполнение судебного поручения иностранного суда, который не наделен соответствующей юрисдикцией, может крайне негативно повлиять на права и обязанности украинских резидентов.

**Ключевые слова:** правоприменительная деятельность, международное частное право, исполнение

*иностранных судебных поручений судами Украины.*

*S. Glubochenko, G. Zhovnerenko. The issue of implementation of articles 416-418 of the civil procedure code of Ukraine in context of philosophical backgrounds of a particular judge as a direct law implementing body*

The issue of implementation and enforcement of certain rules of the Civil Procedure Code of Ukraine, those having international background, by Ukrainian judges within the scope of their law enforcement activity is being analyzed in the article. The Authors come to the conclusions that while considering the issue of enforcing the foreign court's request (e.g. servicing of documents) the law enforcement body in Ukraine shall have to critically assess the submitted documents in context of its correspondence to basic principles of justice in Ukraine; meanwhile, the enforcement of a request of a foreign court lacking respective jurisdiction may negatively influence the rights and obligations of Ukrainian residents.

**Key words:** law implementation, international private law, enforcing foreign court requests by Ukrainian courts.

Процес інтеграції сучасної України в міжнародне співтовариство є перманентним. Це передовсім проявляється в інтенсифікації зв'язків цивільно-правового характеру, зокрема наукових, торговельних, виробничих, шлюбно-сімейних відносин тощо. Водночас через плюралізм правових систем світу та подекуди їхні концептуальні відмінності держави, виконуючи одну зі своїх основних функцій, генерують публічно-правові акти для впорядкування таких відносин, спрощення розв'язання спорів за участю суб'єктів, які належать до різних юрисдикцій, в тому числі врегулювання колізійних норм.

Кожна сучасна держава на своїй території та в межах власних суверенних прав гарантує в той чи інший спосіб право на судовий захист. Водночас, якщо спори виникають у відносинах з міжнародним елементом, компетентний суд відповідної держави, який порушив судове провадження для вирішення такого спору, подекуди позбавлений практичної можливості реалізувати свою юрисдикцію на території іншого суверену, що є природним фактором.

Метою цієї статті є аналіз функціонування процесуального інституту виконання іноземних судових доручень судами України на її території.

Детальне вивчення чинного процесуального порядку виконання іноземних судових доручень судами України, в тому числі в контексті Основного Закону, ставить перед суб'єктом правозастосування багато питань як правового характеру, так і світоглядного. Цілком очевидно, що з огляду на відносну молодість сучасної правової системи нашої

держави та чинного процесуального закону зокрема, існує потреба в істотному удосконаленні зазначеної процедури. Втім, практикуючий суддя як безпосередній суб'єкт правозастосування має розглянути відповідні подання щодо виконання іноземних судових доручень вже зараз. Кожен із суддів робить свій практичний внесок у подальше вдосконалення як правової системи держави в цілому, так і конкретних галузей процесуального закону зокрема. І в цьому контексті було б недоречним недооцінювати світоглядні установки кожного з таких суб'єктів правозастосування. Саме через призму власного світогляду та сприйняття суб'єкт правозастосування наповнює формалізовану норму права правозастосовним змістом.

У цій статті ми розглянемо проблемні питання виконання іноземного судового доручення на прикладі виконання доручення компетентного суду Республіки Кіпр на території України. Кіпр у даному випадку обрано не випадково, оскільки, за даними Міністерства фінансів України, багато років поспіль ця країна входить до трійки найбільших інвесторів української економіки [9]. Відповідно і питома вага судових доручень компетентних судів цієї країни має бути істотною порівняно із судовими дорученнями судів інших країн. Такі спори включають широке коло питань, серед яких корпоративні питання, питання цивільно-правового обману та відповідальності директорів і власників компаній. Очевидно, що аналіз саме зазначеного кола питань має найбільшу практичну цінність для різних категорій правників: як

представників органів юстиції, так і адвокатів, інших фахівців у галузі права, яким на практиці потрібно реалізовувати та захищати відповідні права.

Стосовно питання юрисдикції загального (районного) суду (за підвідомчістю і підсудністю) у виконанні доручення іноземного суду можна зазначити, що відповідно до частини 1 статті 416 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) «*зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги мають відповідати вимогам міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України*» [6]. В свою чергу, згідно зі статтею 10 Угоди між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах (далі – Угода) «*правова допомога не надається, якщо вважається, що надання такої правової допомоги порушуватиме суверенітет, безпеку чи громадський порядок запитуваної Договірної Сторони*» [7].

**Кожна сучасна держава на своїй території та в межах власних суверенних прав гарантує в той чи інший спосіб право на судовий захист. Водночас, якщо спори виникають у відносинах з міжнародним елементом, компетентний суд відповідної держави, який порушив судове провадження для вирішення такого спору, подекуди позбавлений практичної можливості реалізовувати свою юрисдикцію на території іншого суверену, що є природним фактором**

Відповідно до частини 2 статті 417 ЦПК України судове доручення іноземного суду не приймається до виконання, у разі якщо воно: «1) *може призвести до порушення суверенітету України або створити загрозу її національній безпеці*; 2) *не належить до юрисдикції цього суду*<sup>1</sup>; 3) *суперечить законам або міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України*».

В свою чергу згідно із загальною нормою частини 1 статті 15 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо: «*захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин; інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства*».

Тобто в контексті статті 417 ЦПК України загальний (районний) суд при прийнятті до виконання відповідного доручення суду Кіпру фактично буде змушений здійснити попереднє вивчення предмета справи, що розглядається судом Кіпру, та, відповідно, її суб'єктний склад. Так, у випадку, якщо до складу суб'єктів належать юридичні особи, український загальний (районний) суд не може не врахувати комплексно припис статті 1 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), відповідно до якого «*підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (далі – підприємства та організації), мають право звертатися до господарського суду згідно із встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для життя передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності*» [3].

Водночас відповідно до пункту 4 частини 1 статті 12 ГПК України господарським судам підвідомчі справи, «*що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів*». Крім цього, статтею 12 ГПК України визначено, що господарським судам підвідомчі справи «*у спорах, що виникають із земельних відносин, в яких беруть участь суб'єкти господарської діяльності, за винятком тих, що віднесено до компетенції адміністративних судів*».

Відповідно до правил частини 7 статті 16 ГПК України «*справи у спорах між господарським това-*

<sup>1</sup>Тобто не належить до юрисдикції або іноземного суду, який видав судове доручення, або українського суду, який розглядає (виконує) таке судове доручення.





риством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарського товариства, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням господарського товариства згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Згідно з пунктом 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» усі спори між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язані зі здійсненням ними корпоративних прав та виконанням обов'язків учасника господарського товариства, на підставі пункту 4 частини першої статті 12 ГПК підвідомчі (підсудні) господарським судам незалежно від суб'єктного складу учасників спору» [8].

Також важливим є те, що відповідно до частини першої статті 167 Господарського кодексу України «корпоративними є права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами».

Отже, поширеною є практика, коли поряд з позовними вимогами, що охоплюються юрисдикцією відповідного іноземного суду, можуть бути заявлені додаткові позовні вимоги щодо прав на нерухоме майно, яке перебуває на території України, щодо корпоративних угод між акціонерами (учасниками) українських компаній тощо. Тобто щодо питань, вирішення яких належить до виключної компетенції українських судів відповідно до процесуального закону та норм Закону України «Про міжнародне приватне право».

Відповідно, розглядаючи питання про прийняття до виконання судового доручення, суб'єкт правозастосування має комплексно оцінювати подану заяву на предмет її відповідності основним засадам судочинства України та власне самого публічного порядку України.

Підкреслимо аспект щодо необхідності додержання суверенітету України (статті 1–6 Конституції України). За змістом статей 1, 2, 5, 6 Конституції України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Суверенітет України поширюється на всю її територію. Носієм

суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Ніхто не може узурпувати державну владу. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [1].

## Функція українського суду в контексті забезпечення державного суверенітету України полягає саме у забезпеченні виключної монополії держави Україна та її народу як єдиного джерела влади на правосуддя в межах суверенної території України

Крім того, за правилами статей 2, 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається [4].

Відповідно, суд в Україні як одна з трьох гілок влади забезпечує збереження суверенітету України, а саме забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Судові рішення відповідно до статті 124 Конституції України ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими

до виконання на всій території України [1, ст.124].

У свою чергу суд Кіпру (чи будь-якої іншої країни) не є частиною судової влади України, не є частиною її суверенітету. Суд Кіпру є частиною суверенітету Республіки Кіпр і підпорядкований виключно правопорядку такого суверену. Функція українського суду в контексті забезпечення державного суверенітету України полягає саме у забезпеченні виключної монополії держави Україна та її народу як єдиного джерела влади на правосуддя в межах суверенної території України.

### **Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» підсудність судам України є виключною у справах з іноземним елементом, «якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України»**

Подекуди у своїх постановках про вручення документів за кордоном суди Кіпру вказують, що дія таких постановок поширюється на територію Кіпру та поза територією Кіпру. Тобто у випадку з Україною відповідна постанова суду Кіпру поширюється на суверенну територію України.

Отже, виконання судового доручення за такою постановою суду Кіпру за певних обставин на практиці може вилитись у протиправну спробу легалізації іноземного судового рішення на території України в обхід та в порушення окремої процедури визнання та виконання рішень іноземних судів, визначених в розділі V вказаної Угоди про правову допомогу та розділі VIII ЦПК України. Зазначене є неприпустимим і прямо порушує державний суверенітет України в контексті принципу верховенства права та повноважень судової гілки влади України за Конституцією.

На практиці така псевдолегалізація відповідного рішення іноземного суду на території України в обхід встановленої процедури може мати негативні наслідки саме на території України та стосовно суб'єктів права України (українських учасників відповідного іноземного судового провадження). Подекуди судові акти в англосаксонській системі судочинства можуть виноситись в односторонньому декларативному порядку за відсутності будь-якої змагальності сторін та за відсутності власне українських учасників відповідного судового провадження.

Як превентивний захід у такій ситуації може виступати необхідність дотримання суб'єктом правозастосування правил статті 17 Угоди між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах [8].

За правилами статті 17 Угоди для цілей цієї Угоди суд Договірної Сторони, який виносить рішення (у випадку, що розглядається, це суд Кіпру, який виніс рішення про звернення з правовою допомогою до України з метою вручення судових документів українським учасникам провадження), вважається таким, що має юрисдикцію у справі, якщо виконується одна з таких умов:

- відповідач постійно проживав на території Договірної Сторони, коли було розпочато провадження у справі; або
- провадження стосується спору у зв'язку з підприємницькою діяльністю в Договірній Стороні і на час, коли було розпочато провадження у справі, відповідач мав на території цієї Договірної Сторони зареєстроване представництво; або
- відповідач прямо висловився про прийнятність юрисдикції суду цієї Договірної Сторони; або
- у спорах, що виникають з договірних зобов'язань, договір було укладено на території цієї Договірної Сторони або він був чи буде виконаний на її території, або там розташований об'єкт судового розгляду; або
- у спорах, що виникають з недогвірних відносин, неправомірна дія або її наслідки мають місце на території цієї Договірної сторони; або
- у справах, пов'язаних з особистим статусом, позивач постійно проживає на території цієї Договірної Сторони; або
- у справах, пов'язаних з аліментними зобов'язаннями, боржник постійно проживає на території цієї Договірної Сторони; або
- у справах про успадкування особа, яка померла, постійно проживала або мала основну частину майна на території цієї Договірної Сторони; або
- нерухоме майно, яке є предметом провадження, розташоване на території цієї Договірної Сторони.

З огляду на викладене український суд в особі конкретного суб'єкта правозастосування має безпосередньо вивчити зміст документів, що підлягають врученню. В іншому разі виконання судового доручення іноземного суду, який не наділений відповідною юрисдикцією, може вкрай негативно вплинути на права та обов'язки українських резидентів. А в контексті публічного порядку України може мати негативний вплив і на виконання доходної частини місцевого та державного бюджетів, права власності на землю тощо.

Крім того, з огляду на принцип змагальності сто-



рін як одну із основних засад судочинства в Україні український компетентний суд за наявності має розглядати відповідні заперечення особи, якій належить вручити іноземні документи.

Також важливою є необхідність дотримання суб'єктом правозастосування правил статті 77 Закону України «Про міжнародне приватне право», статті 114 ЦПК України.

Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» підсудність судам України є виключною у справах з іноземним елементом, «якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України» [5].

У тому випадку, коли спір у провадженні іноземного суду, щодо якого надійшло судове доручення про вручення документів в Україні, стосується прав на нерухомість, що знаходиться на території України (переведення прав покупця, застава, спадкування тощо), відповідний суб'єкт правозастосування в Україні має надати належну оцінку вказаним обставинам.

Крім того, відповідно до статті 114 ЦПК України *позови, що виникають з приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини.*

Відповідний загальний (районний) суд у всіх відповідних випадках має з'ясувати відповідні факти і виявляти, чи йому може бути підсудна дана справа, в тому числі з огляду на територіальну підсудність справи про виконання судового доручення. Так, суд має перевіряти, чи знаходиться відповідна нерухомість в межах його територіальної юрисдикції.

З урахуванням практики судів країн загальної системи права, до яких належить і Кіпр, вручення та прийняття документів на території України може бути витлумачено як визнання юрисдикції суду Кіпру.

Отже, в усіх відповідних випадках український суд має вивчити питання прийнятності доручення іноземного суду в контексті юрисдикції такого іноземного суду (стаття 417 ЦПК України).

Таким чином, у випадку, коли питання, що є предметом справи суду Кіпру, належать до *виключної компетенції судів України*, останні мають вирішувати справу щодо виконання іноземного судового доручення, але з огляду на підсудність та підвідомчість між ними, яка встановлена національним процесуальним законом. У разі тлумачення вручення документів як визнання юрисдикції суду Кіпру щодо правовідносин, що є предметом відповідної справи суду Кіпру, таке вручення спричинить безпосереднє порушення публічного порядку України в галузі регулювання прав власності (наприклад, стосовно нерухомого майна), корпоративних відносин (які стосуються юридичних осіб України і

розгляд яких належить виключно до компетенції господарських судів України) тощо. Ігнорування зазначених правил суб'єктом правозастосування є неприпустимим.

Отже, дослідивши дану тему, доходимо висновку:

- розглядаючи питання про прийняття до виконання судового доручення, суб'єкт правозастосування має комплексно оцінювати подану заяву на її відповідність основним засадам судочинства України;
- виконання судового доручення іноземного суду, який не наділений відповідною юрисдикцією, може вкрай негативно вплинути на права та обов'язки українських резидентів, а також негативно вплинути на виконання доходної частини місцевого та державного бюджетів, права власності на землю тощо;
- у випадку, коли питання, що є предметом справи суду іноземного суверена, належать до *виключної компетенції судів України*, останні мають вирішувати справу щодо виконання іноземного судового доручення, але з огляду на підсудність та підвідомчість між ними, яка встановлена національним процесуальним законом.

### Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. – №30.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. – № 18.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. // ВВР. – 1992. – № 6.
4. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. // ВВР. – 2010. – № 41-45.
5. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 9 червня 2009 р. // ВВР. – 2005. – № 32.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. – № 40 (40-42).
7. Угода між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах» від 22 вересня 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31.
8. Постанова Пленуму Верховного Суду України №13 від 24 жовтня 2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 11.
9. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України з країн ЄС [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/zd/ives/ives\\_u/ives0712\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/zd/ives/ives_u/ives0712_u.htm)



**Володимир Кравчук,**  
суддя Львівського  
окружного  
адміністративного суду,  
викладач Національної  
школи суддів України,  
доктор юридичних наук

# Корені права

УДК 340.11

*У статті досліджується етимологія слова «право», його зв'язок зі справедливістю, правдою, світоглядом праукраїнців. Доводиться, що право є елементом божественного порядку, елементом світобудови, коріння якого сягає давньої історії.*

*Ключові слова: право, справедливість, правда, правосуддя.*

## **В. Кравчук. Корні права**

*В статье исследуется этимология слова «право», его связь со справедливостью, правдой, мировоззрением праукраинцев. Доказывается, что право является*

*элементом божественного порядка, элементом мироздания, корни которого уходят в давнюю историю.*

*Ключевые слова: право, справедливость, правда, правосудие.*

## **V. Kravchuk. Roots of law**

*The paper considers the etymology of the word «right», its relationship with justice, truth, worldview praukrayintsiv. It is shown that the right is part of the divine order of the universe element whose roots date back to ancient history.*

*Key words: law, justice, truth, justice.*

Ідея верховенства права вимагає передусім розуміння права як соціального явища. Коли воно виникло, звідки взялося і, головне, чому? Такі питання, які, на перший погляд, належать історії, не другорядні. Без усвідомлення глибинних, часом доісторичних коренів цього слова і позначуваної ним думки-ідеї, заклики до верховенства права не мають жодного змісту.

Історичні витоки слів вивчає наука етимологія. Як зазначає українська Вікіпедія, етимологія (від грец. *έτιμολ* правда, істина і грец. – *λόγος* слово, наука) — розділ знань, розділ порівняльно-історичного мовознавства, який вивчає походження слів мови; сукупність прийомів дослі-

дження, спрямованих на з'ясування походження слова, а також сам результат цього з'ясування. Завдяки давнім текстам, порівнянню слів зі словами з інших мов етимологія відновлює історію слів: як вони виникли у мові, їх первинне (істинне) значення, їхнє джерело та зміну їхнього значення.

Слова «право», «правда», «справедливість» мають один корінь «прав-», а тому так чи інакше позначають різні сторони одного явища. Якого? Право традиційно розглядається як спеціальне юридичне поняття, яким позначають систему правил поведінки, котрим люди повинні користися заради загального блага. Але чи не втрачається



при цьому первинний зміст, закладений у цьому звичному для юристів слові? Хіба визначати «право» через «правило» (норму) не те саме що «масло» через «масляний»? Сенс слову надають корені. Саме вони відображають їх початкове, первинне значення. Корінь – це основна, єдина обов'язкова для кожного слова морфема, що є носієм його лексичного значення, повторюється у всіх граматичних формах і споріднених словах.

Де корені права?

### СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Почнемо зі справедливості – найдовшого слова, яке стосується права, і, мабуть, найбільш уживаного у побуті. Корінь слова «справедливість»: «*правед-*», від «*правда*». Суфікс «*-лив-*» вказує на триваючий стан. «С(з)» – префікс, який пов'язує та узгоджує ці дві частини. Маємо «С(з)»-«ПРАВД»-«ЛИВІСТЬ». Іншими словами, справедливість – це стан правди, діяльність за правдою, торжество правди. Верховенство правди? Справедливість – це правда у дії.

### ПРАВДА

Право без правди як яблуна без яблука. Правда є плодом права. У сучасному юридичному лексиконі це слово майже не використовується. Частково такого ж значення набуло слово «істина», але воно має дещо інший зміст. Етимологічно «істина» – це те, що є (єстина) і до «правди» вона не має відношення. Як зазначає А. М. Безпаленко, слово «*істина*» завжди може бути замінено словом із коренем *прав(д)-*, тоді як зворотна заміна можлива не завжди. Названі концепти за змістом співвідносяться як частина і ціле [1]. Що ж є правда?

Найдавніший правовий акт Київської Русі називається «Руська Правда». У ті часи не було класифікації нормативних актів за юридичною силою, і все, що визначало правила поведінки в суспільстві, насамперед його заборони, звалось Правдою. Назва цієї збірки не випадкова. В усному вигляді ці правила існували задовго до створення руського письма і застосовувалися як звичаї. Князь Ярослав Мудрий надав їм письмової форми, підправивши лише деякі. На те він і князь!

У давньоруському суспільстві Правда – це уособлення всіх світлив сил, противниця Кривди. До речі, Правда – богиня чесності, вірності присязі, дочка Суду та сестра Кривди. Взаємодія «правди-кривди» (*krivъ/levъ-\**pravъ), їх споконвічна боротьба, що виходить з вищого протистояння Добра і Зла, червоною ниткою проходить через весь праукраїнський світогляд. Все, що стосується правди, зокрема і тексти, де вона записана, є Правдою.

Коренем «Правди» є «*прав-*». ПРАВ-ДА. Частка «ДА» має смислове значення «давати». Отже, Правда – це

давання права. Правда – це те, що дає людям Право.

### ПРАВО

Слово «право» є коренем багатьох слів: *правити, управляти, виправляти, правило, управа, правочин, правитель, правий, праведний, правота, правосуддя, православ'я* тощо. Його початкове значення не мало юридичного характеру. Як зазначає В. В. Виноградов, слово «*право*» в його громадсько-політичному та юридичному значенні закріпилося в російській літературній мові не раніше XVI–XVII ст. [2] У старослов'янській мові слово «*право*» було синонімом слів «*правда*», «*правость*», «*правота*» [3].

«Слово «*право*» не було відоме в Західному сенсі та означало лише справедливість, правду. Тому жодна влада, жодній особі, стану не могла ні подарувати, ні відступити жодного права, бо правда і справедливість не можуть ані продаватися, ані братися, але існують самі по собі, незалежно від умовних відносин» [4]. Як бачимо, юридичного сенсу слово «право» набуло порівняно нещодавно. Однак це слово вживалося і раніше. Воно має глибоке коріння і виникло на початках формування мови. У руському літописі «Повість врем'яних літ» [5] читаємо: «*Въ лѣто 6370 [862]. Изъгнаша варяги за море, и не даша имъ дани, и почаша сами в себѣ володѣти, и не бѣ в нихъ правды, и вѣста родѣ на родѣ, и быша в нихъ усобицѣ, и воевати почаша сами на ся. И рѣша сами в себѣ: «Поищемъ себѣ князя, иже бы володѣлъ нами и судилъ по праву».*

Потреба у правосудді, справедливості, в праві стала визначальною для запрошення Рюрика княжити в Новгороді. Саме на нього, як авторитетного, незалежного, а тому і об'єктивного, поклали свої надії новгородці. Використання у літописі слова «право» свідчить про те, що в X–XI ст. воно вже мало значення, близьке до сучасного, адже «судити по праву» – це сучасне «верховенство права».

Що ж таке право? Чого хотіли ільменські слов'яни? Правди чи чогось іншого?

Ми наближаємося до витоків, до сивої глибини праукраїнської історії, коли люди не писали, не говорили «просто так» і коли кожний вигук мав величезне інформаційне навантаження.

### ПРАВЬ

Світогляд праукраїнців мав релігійний характер. Люди не жили поза вірою і не мали свободи віросповідання. Вони народжували, жили і помирили з богом (богами). Одним із центральних понять для розуміння «права» в його сучасному сенсі є поняття «праві». Правь (промовлялось «права») – це всезагальний закон, який Дажбог установив для Всесвіту і за яким існує Світ. Закон

Праві поширюється на світ Яві – світ видимий (звідси «явний»). Світ Наві – світ невидимий, існує до і після Яві.

Велесова книга [6] відображає їх взаємозв'язок:

*«Права бо є таємно уложена Дажбогом, а по ній, як пряха, тече Ява, і та створила життя наше. А тоді, коли одійде, смерть наступає. Ява тече і твориться в Праві. Нава бо є після них. Доти є Нава і по тому є Нава, а в Праві ж є Ява».*

Фактично йдеться про взаємозв'язок двох світів, двох протилежних начал.

Правила Прави – це основоположні канони, основа Вселенського устрою, каркас усього людського у Космосі. Слідування закону Прави дає кожній людській душі доступ до високих енергій Творця – єдиного і невичерпного джерела творящих сил у Всесвіті. Ці Правила прості і відомі:

1. Люби Творця.
2. Люби ближнього свого.
3. Шануй батька і матір.
4. Не вбивай.
5. Не кради.
6. Не бреш.
7. Не бажай чужого.

Пізніше, через декілька тисячоліть, ці настанови знайшли відображення у Біблії у вигляді 10 Заповідей Мойсея [7].

Дослідники слов'янської та російської міфології О. Кайсаров і Г. Глинка (XIX ст.) та німець М. Шедій (XVIII ст.) згадують у своїх книгах бога правосуддя Прона, Прове чи Прово, шанованого вендськими та поморськими слов'янами, чий ідол знаходився в м. Альтенбурзі. «Прово» – перевернуто від «Право» [8]. Взаємозв'язок прадавньої української мови і санскриту на сьогодні ніким не заперечується. Саме наша мова стала ключем для розшифрування санскриту. Так от, у санскриті «правид» означає «знання», а склад «прав» має значення «любити, захищати, потрібне, правильне» [9]. Хіба не це є справжньою метою права?

Але і слово «правь» не було першим.

#### ПРА

Право – це слово загальнослов'янського походження (pravъ), яке утворено з допомогою суфіксу від такого, що щезло як самостійне слово «пра». Його первинне значення – «передній», «перший», «початковий», «первісний», «давній». Це слово збереглося як кореневий префікс. «Пра» позначає віддалений ступінь спорідненості по прямій лінії: пра-дід – перший дід, прадавні – той, що передував давньому, тощо.

Етимологічний словник української мови виводить походження кореня «прав» (прямий, правильний, справедливий) від префіксу «про» (наявного у префіксі «пра») [10].

Зв'язок ПРА з початком очевидний, і тут прихована таємниця. Є думка, що початком реальності є Трійця. У своїй ієрархічній єдності вона має вигляд: Господь – Бог – Диявол. Кожному члену Трійці властива своя літера. Господу належить перша літера – «П». Літера Бога – «Р». З цієї літери починається ім'я Бога «РА». Диявол серед співтворців протилежний Богові і заперечує його. Знаком заперечення є «А». Приставка літери (звуку) «А» перед словом змінює його зміст на протилежний. На прамові «ПРА» означає родовий зв'язок із Трійцею: Господом – Богом – Дияволом, де Господь – початок усього. Таким чином, ПРА-в-О – це ПРА, в нерозділеному Господі. Правом володіє лише Господь – Всьому початок [11].

Особисто автору ця версія видається непереконливою. І головним чином тому, що запропоноване ототожнення богів з літерами не є очевидним, а доказів не наведено. Але таке пояснення «ПРА» відкриває зв'язок з початковим «РА», а це слово має окремих сенс.

#### РА

Перше, що спадає на думку при слові «РА» – це бог сонця у древньому Єгипті. Це у Єгипті, а у праукраїнців? Виявляється, серед мовознавців та істориків поширена концепція походження пантеону єгипетських, а потім грецьких і римських богів з язичництва, що тисячоліттями до виникнення цих цивілізацій панувало на наших землях. «РА» – означає сонце, а точніше сонячне світло. Слов'янському богу сонця понад 50 тис. років. На початку часів він народився з яйця, що було в Наві. З розвитком слов'янського світогляду бог Ра поступився іншим богам, але незримо залишився присутнім у багатьох словах: *ві-Ра, Ра-дість, Ра-дуга*, сенс яких може розкриватися через «світлові» образи [12].

Ра – це також річка. У сиву давнину так називалася річка Волга. Так її називали у своїх історичних працях Клавдій Птолемей, грецький астроном, фізик з Олександрії у II ст., Марцеллін, римський історик, що жив у IV ст. Обоження найбільших річок відбувалося і на території України. Слово «буг» у назві українських річок – це сполонізоване слово «бог». Українська Вікіпедія згадує про француза Гійома Левассера де Боплана, який може вважатися засновником української картографії. У нього Південний Буг зафіксований саме як Бог Руський. Сучасну назву річка отримала випадково. Проводячи на початку XX століття дослідження Правобережної України, російський геолог В. Д. Ласкарев звернув увагу на існування двох річок з однаковими (як йому здалося) назвами – Буг. Західна річка й справді звалася Бугом, південна – Богом. Проте В. Д. Ласкарев не помітив



цього і, щоб можна було в подальшому розрізняти річки, наніс їх на карту як Західний Буг і Південний Буг.

Отже, Ра-річка – річка світла? До річі, протилежне «АР (ОР)» – це земля. Звідси, кажуть, пішло «арії», «орати», «Оріана».

Але і на «РА» ми не спинимось, а підемо далі у своїх дослідженнях. Чи означає щось тільки одне «Р»? Мабуть, так виказувала свої емоції прапраплудина?

### Р

Річ у тім, що ім'я бога Ра в Єгипті писалося без голосної літери «а». У різних джерелах воно позначається як Ра, Ре, Ре, РН. Коптською мовою – РН. У більш давньому варіанті склад «R» є в санскриті (брахмани ставлять «Ri» – звідси Арій), мові арійського походження, найдавнішою формою якого є мова вед. Ведам понад 6 тисяч років.

Відомий мовознавець А.С. Шишков писав (мовою оригіналу):

*«Значение слова заключается в корне, который, по причине многого извлечения из него ветвей, иногда изменяет, иногда теряет буквы, так что часто остаётся при одной согласной, и только потому приметен, что при всех своих изменениях и сокращениях не перестаёт изъяслять то же самое, общее всем языкам коренное понятие, от которого каждый из них производил свои ветви... Главное действие в звукоподражании природе производит буква «р» [13].*

Книга Ра вся побудована за принципом відшукання сакральних коренів, які складаються з однієї приголосної. Головним і першим таким коренем природно є корінь «р», який є позначенням слов'янського бога Ра, бога сонця. Таким чином, корінь «р» є основною слов'янською міфологією, яка позначає його ім'я та несе таке змістовне навантаження, як сонце, світло, радість, бог тощо [14].

Походження сучасного права від релігії беззаперечне, і на цьому ґрунтується так звана природно-правова школа праворозуміння. Д. О. Вовк справедливо зазначає, що вся історія розвитку правових вчень в Європі так чи інакше пов'язана саме з християнським світоглядом і є історією діалективного ствердження ідей, закладених середньовічною християнською думкою [15, с. 12]. На нашу думку, право почалося значно раніше, задовго до християнства, особливо коли вести мову про право українське, руське. Українська традиція праворозуміння як божественного порядку неодноразово переривалася, зазнавала впливу іноземних культур, але продовжує жити в корінні Права, яке є дочкою бога Світла і матір'ю Правди і Справедливості.

### Список використаних джерел:

1. Безпаленко А. М. Концепти «правда» та «істина» в українській та російській мовах. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.rusnauka.com/36\\_NIO\\_2008/Philologia/39293.doc.htm](http://www.rusnauka.com/36_NIO_2008/Philologia/39293.doc.htm)
2. Виноградов В. В. История слов. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://wordhist.narod.ru/pravo.html>.
3. Синайская псалтырь. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://etymolog.ruslang.ru/vinogradov.php?id=pravo&vol=1>
4. Киреевский И. В. В ответ А. С. Хомякову // Цит. за: В. Софронов-Антони. «Правовое бессознательное»: Русская правовая картина мира // Электронная библиотека научно-образовательной, финансовой и художественной литературы // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://book.net/index.php?p=book&id=1452>
5. Повесть врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. – К.: Рад. письменник, 1990. – 558 с.
6. Велесова книга // Київська міська бібліотека // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.misto.kiev.ua/HISTORY/RUSSIA/veles.txt>
7. Дем'янов В. О. Сім правил Прави. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.maidan.nl/viewtopic.php?f=2&t=1362>
8. Гнатюк В., Гнатюк Ю. Джерела давньослов'янського права // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://aratta-ukraine.com/text\\_ua.php?id=279](http://aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=279)
9. Маричи Марута. Словарь Санскрита (Дэванагари – язык богов) // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://marichin.narod.ru/Sanscrit/VEDRO/15\\_p.htm](http://marichin.narod.ru/Sanscrit/VEDRO/15_p.htm)
10. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1983 – Т. 4: Н – П/ Уклад.: Р.В. Болдирев та ін.; Ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Складенко. – 2003. – 656 с.
11. Прародина // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hyperborea-center.com/info/project-prarodina.html>
12. Белый Андрей (Бугаев Н. Б.). Спасёт ли мир красота? // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://alymov-blagih.narod.ru/krasota.html>.
13. Славянорусский корнеслов. Фонд славянской письменности и культуры. – С-Пб, 2005. // Цит. за: Тюняев А. А. Ра, древнеславянский бог солнца. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dazzle.ru/spec/ra.shtml>
14. Тюняев А. А. Ра, древнеславянский бог солнца. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dazzle.ru/spec/ra.shtml>
15. Вовк Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія. / Д. О.Вовк. – Харків: Право, 2009. – 224 с.



**Віталій Гордєєв,**  
помічник судді апеляційного  
суду Чернівецької області,  
кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри правосуддя  
Чернівецького національного  
університету імені Юрія  
Федьковича

# Встановлення юридичних фактів адміністративним судом

УДК 342.9

*У статті досліджено правила встановлення юридичних фактів адміністративним судом (суддею). Доведено, що адміністративний суд має активно використовувати процесуальні повноваження, у тому числі й щодо виявлення та витребування доказів за власною ініціативою, задля встановлення юридичних фактів.*

*Ключові слова: юридичний факт, принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі, адміністративне судочинство України.*

## **В. Гордєєв. Установление юридических фактов административным судом**

*В статье исследованы правила установления юридических фактов административным судом (судьей). Доказано, что административный суд должен активно использовать процессуальные полномочия, в том числе и относительно выявления и истребования до-*

*казательств по собственной инициативе, для установления юридических фактов.*

*Ключевые слова: юридический факт, принцип официального выяснения всех обстоятельств по делу, административное судопроизводство Украины.*

## **Gordiev Vitalii. The establishment the Administrative Court of the juridical facts**

*This article researches the rules establishment administrative court (judge) of the juridical facts. Proved that, the administrative court should actively use the procedural powers including the detection, demand and obtain of proof on its own initiative in order to establish the juridical facts.*

*Key words: juridical fact, principle of official clarification of a case circumstances, Administrative Legal Proceedings in Ukraine.*

Важливим завданням науки є осмислення практики, встановлення позитивних і негативних тенденцій її впровадження, застосування та розвитку. На думку І. Л. Самсіна, наука завжди на крок попереду від практики, що, власне, можна вважати позитивним явищем, оскільки теоретичне опрацювання ідеї має, за можливості, передувати емпіричному її впровадженню, тоді буде менше невдалий

експериментів. Тому й доктринальне осмислення певних правових ідей закономірно відбувається до їх практичного впровадження. Такою «дозрілою» ідеєю, що реалізована частково під впливом європейського досвіду у сфері судочинства, частково шляхом відродження національних дореволюційних традицій, а частково продиктована визнанням Європейським судом з прав людини ряду рішень





національних судів такими, що порушують міжнародні зобов'язання України, стало запровадження адміністративного судочинства [1, с. 43].

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ. Для виконання цього завдання важливим є те, наскільки повно та точно адміністративний суд встановить юридичні факти. Оскільки окремі наукові дослідження у цій сфері майже не проводились, зазначена тема є своєчасною, доцільною та актуальною.

Метою статті є проведення дослідження у сфері встановлення юридичних фактів адміністративним судом. Для її досягнення проаналізовано чинне законодавство, судову практику та погляди вчених з питань цієї проблематики.

Вивченню даного питання приділялась увага такими вченими, як В. Б. Авер'янов, В. М. Бевзенко, В. Т. Білоус, І. П. Голосніченко, Р. А. Калюжний, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, В. Г. Перепелюк, О. П. Рябченко, І. Л. Самсін, А. О. Селіванов, М. І. Цуркан та ін.

Роз'яснення Міністерства юстиції України від 07.07.2012 «Державний реєстратор прав на нерухоме майно як суб'єкт встановлення юридичних фактів у цивільному праві» хоча й стосуються цивільних правовідносин, проте його положення щодо юридичних фактів цілком прийнятні для застосування в адміністративному судочинстві. Так, у Роз'ясненнях зазначено, що розуміння юридичних фактів є визначальним моментом у з'ясуванні природи дій з їх встановлення, у зв'язку з чим їх розгляду потрібно приділити особливу увагу.

Питання юридичних фактів, набувши дефініційного оформлення лише у XIX ст. у працях Фрідріха Карла фон Савіньї [2, с. 113], стало предметом дослідження багатьох учених-цивілістів. І на сьогоднішній день більшість із них єдині в позиціях з приводу того, що юридичними фактами в цивільному праві є обставини, наявність яких тягне встановлення, зміну, припинення або інші трансформації цивільних прав і обов'язків (цивільних правовідносин) [3, с. 61]. Або, іншими словами, – це конкретні життєві обставини, з якими закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин [4, с. 53]. Більш точно розкриває правову природу юридичних фактів М. О. Рожкова, яка у своїй праці «Юридические факты в гражданском

праве» розмежовує «правову модель обставин» і «юридичний факт». На думку вченої, правовою моделлю обставин є абстрактна (типова) обставина, яка закріплена в гіпотезі норми (або декількох норм) і з якою норма пов'язує настання певних наслідків. Юридичний факт, у свою чергу, визначається як реальна життєва обставина, з правовою моделлю якого норма права пов'язує настання певних наслідків [5]. Такий підхід чіткіше розкриває механізм впливу фактичних обставин на правову дійсність і дозволяє уявити, як такі обставини викликають зміни в статусі осіб, їх правах, обов'язках і правовідносинах. Дане М. О. Рожковою визначення юридичних фактів дозволяє зробити деякі уточнення до наявних в юридичній літературі визначень їх встановлення. Зокрема, Р. В. Разбейко визначає встановлення юридичних фактів як інформаційний процес, зміст якого полягає в перетворенні інформації про факти ймовірного знання – у достовірне, шляхом встановлення всіх необхідних обставин, що дозволяє дати їм юридичну оцінку – визнати чи не визнати за ними властивості юридичного факту (юридичного складу) [6, с. 520]. Зважаючи на наведені позиції вчених-юристів, встановлення юридичних фактів у цивільному праві можна розуміти як розумово-аналітичний процес мислення, спрямований на визначення кола фактичних обставин матеріальної дійсності та виявлення ступеня тотожності між цими обставинами та правовими моделями, закріпленими в нормах права, який завершується висновком про тотожність відповідних обставин і моделей, а тому й про існування юридичного факту або про її відсутність, і, відповідно, відсутність юридичного факту. При цьому слід зазначити, що оформленість результатів встановлення юридичних фактів має суттєве значення лише в тому разі, коли норми права зобов'язують суб'єкта встановлення їх оформляти. В іншому разі вони можуть існувати в неформальному (ідеальному) стані як власні переконання або установки. Наприклад, практичного значення набувають ті юридичні факти, встановлення яких підтверджується мотивувальною частиною судового рішення, у зв'язку з чим на суд покладається обов'язок передбачити їх для дотримання умов обґрунтованості судового рішення.

Питання юридичних фактів належить до фундаментальних незалежно від галузі права. Воно є одним зі стрижневих категорій всієї юриспруденції, що й визначає науковий інтерес до його дослідження. Майже всі види правничої діяльності пов'язані зі встановленням юридичних фактів. При розгляді будь-якої справи суддя зобов'язаний окреслити коло юридичних фактів як обставин, які підлягають встановленню, що сприяє повному та всебічному розгляду справи взагалі [7].

Зауважимо, що пізнання фактичних обставин справи відбувається безпосереднім або опосередкованим шляхом. В основному процесуальні юридичні факти встановлюються судом безпосередньо, в залі судового засідання. Безпосереднє пізнання процесуальних юридичних фактів може здійснюватися як судом у стадії розгляду справи, так і суддею одноособово, наприклад, виявлення недоліків позовної заяви при її прийнятті, розгляд клопотання про забезпечення позову тощо. Оскільки суд (суддя) є очевидцем процесуальних юридичних фактів при безпосередньому пізнанні, то їм не виникає потреби в їх доказуванні [8, с. 219].

Сукупність юридичних фактів, які необхідно встановити шляхом опосередкованого пізнання, довести суб'єктом доказування, називається предметом доказування.

Правове визначення предмета доказування має вагомий значення при підготовці справи до судового розгляду, її розгляду, ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення. Від правильності такого визначення залежить встановлення обставин справи та юридичних фактів, необхідних для вирішення справи по суті. Це є запорукою належного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ.

Для того, аби визначити обставини, що мають значення для адміністративної справи, необхідно використовувати два джерела: 1) норму матеріального права, що регулює такі відносини; 2) підставу позову і заперечення щодо нього. Отже, зміст предмета доказування становить сукупність фактів, що підлягають встановленню [9, с. 496-501].

Правильне визначення предмета доказування дозволяє встановити сукупність фактів, з'ясування яких необхідно для виконання завдань судочинства, їй усуває із судового процесу все зайве. Предмет доказування – сукупність юридичних фактів (матеріально-правового характеру), які підлягають встановленню в процесі суб'єктами доказування [10, с. 85-86].

У теорії та на практиці до фактів, які входять у предмет доказування, проте не підлягають доказуванню, відносять: 1) преюдиційні. Основою преюдиційності факту є законна сила судового рішення. Адміністративний суд, не доказуючи встановлені в цих актах факти, обмежується витребуванням копії відповідного судового акта. Обставини, вста-

новлені судовим рішенням в адміністративній, цивільній або господарській справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. Вирок суду у кримінальному провадженні або постановою суду у справі про адміністративний проступок, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, щодо якої ухвалений вирок або постановою суду, лише в питаннях, чи мало місце діяння та чи вчинене воно цією особою; 2) загальновідомі факти. Адміністративний суд визнає загальноновизнаними факти, які відомі широкому колу осіб, зокрема і суддям. Обставини, визнані судом загальноновизнаними, не потрібно доказувати; 3) визнані іншою стороною факти. Це визнання стороною фактів, на яких інша сторона обґрунтовує свої вимоги або заперечення, звільняє останню від доказування. Обставини, які визнаються сторонами, можуть не доказуватися перед судом, якщо проти цього не заперечують сторони і в суду не виникає сумніву щодо достовірності цих обставин та добровільності їх визнання.

Незважаючи на те, на кого з осіб, які беруть участь у справі, покладено обов'язок доказування, усі юридичні факти, що мають вирішальне значення у справі, мають бути підтверджені доказами. В. О. Стоян поділяє позицію, згідно з якою судові докази розглядають і як фактичні дані, і як засоби доказування (як зміст і процесуальна форма). На її думку, засіб доказування – це процесуальна форма вираження доказів [11].

На діяльність адміністративного суду щодо встановлення юридичного факту здійснює свій вплив принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі.

Частинами 4, 5 статті 11 КАС України встановлено, що суд вживає передбачені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи. Суд повинен запропонувати особам, які беруть участь у справі, подати докази або з власної ініціативи витребувати докази, яких, на думку суду, не вистачає (принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі).

Зазначений принцип реалізовується також нормами ст. 71 КАС України, відповідно до яких кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 72 цього Кодексу. В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністратив-



ного позову. Якщо особа, яка бере участь у справі, не може самостійно надати докази, то вона повинна зазначити причини, через які ці докази не можуть бути надані, та повідомити, де вони знаходяться чи можуть знаходитися. Суд сприяє в реалізації цього обов'язку і витребує необхідні докази. Про витребування доказів або про відмову у витребуванні доказів суд постановляє ухвалу. Ухвала суду про відмову у витребуванні доказів окремо не оскаржується. Заперечення проти неї може бути включене до апеляційної чи касаційної скарги на рішення суду, прийняте за результатами розгляду справи. Суб'єкт владних повноважень повинен подати до суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі. У разі невиконання цього обов'язку суд витребує названі документи та матеріали. Суд може збирати докази з власної ініціативи. Якщо особа, яка бере участь у справі, без поважних причин не надасть докази на пропозицію суду для підтвердження обставин, на які вона посилається, суд вирішує справу на основі наявних доказів.

Теорія та практика адміністративного судочинства України знаходить принцип офіційного з'ясування усіх обставин справи у ряді норм КАС України, на реалізацію яких суд: 1) визначає обставини, які необхідно встановити для вирішення спору, а також з'ясує, якими доказами сторони можуть обґрунтувати свої доводи чи заперечення щодо цих обставин (п. п. 3, 4 ч. 4 ст. 111 КАС України); 2) пропонує особам, які беруть участь у конкретній справі, доповнити чи пояснити певні обставини справи, а також надати суду додаткові докази (ч. 5 ст. 11, ч. 1 ст. 114 КАС України); 3) з власної ініціативи повинен виявити і витребувати докази, яких, на думку суду, не вистачає (ч. ч. 4, 5 ст. 11, ч. 4 ст. 65, ч. 5 ст. 71, п. п. 1, ч. 2 ст. 110 КАС України); 4) також може визнати обов'язкову участь у судовому засіданні сторони (чи сторін) або третьої особи, якщо виникне необхідність заслухати її особисто (п. 2 ч. 2 ст. 110, ст. 120 КАС України); 5) може визнати за необхідне дослідити докази щодо обставин, які визнаються сторонами, якщо у нього може виникнути сумнів щодо достовірності цих обставин та добровільності їх визнання (ч. 3 ст. 72 КАС України); 6) під час допиту свідка у суді може ставити йому запитання в будь-який час, а не лише після закінчення допиту його особами, які беруть участь у справі, як це здійснюється у цивільному судочинстві (ч. 8 ст. 141 КАС України) [12, с. 165].

Підкреслимо, що не тільки суб'єкти, які беруть участь у розгляді справи, надають суду певну інформацію, а й суд, згідно з ч. 2 ст. 69 Кодексу адміністративного судочинства України, може запропонувати надати додаткові докази або витребувати додаткові докази за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або з власної ініціативи.

Суб'єктами доказування юридичних фактів є не тільки особи, які беруть участь у справі, але й інші суб'єкти, наприклад суд або суддя.

Адміністративний суд має активно підтримувати перебіг провадження, досліджувати фактичні обставини справи в найбільш повному обсязі. Для цього суд повинен сприяти активній участі учасників провадження у дослідженні фактичних обставин справи та їх з'ясуванні. «Суд під час розгляду справи не повинен бути стороннім спостерігачем. Закон зобов'язує суд створювати необхідні умови для всебічного, повного й об'єктивного дослідження справи, а також контролювати дії сторін, активно досліджувати представлені докази і виключати з розгляду ті з них, які є неприпустимими, залучати нові, забезпечувати неухильне додержання учасниками судового процесу всіх правил судочинства, встановлених законом» [13, с. 4].

Правову позицію з приводу цього питання розкрито у постанові колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, ухваленій у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Фірма 1» до Державної податкової інспекції у Печерському районі м. Києва (далі – ДПІ) про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення.

Скасовуючи судові рішення та направляючи справу на новий розгляд до суду першої інстанції, Верховний Суд України зазначив, що, на думку колегії суддів, перелік доказів, на які посилається касаційний суд в оскаржуваній ухвалі, є обов'язковим, але не вичерпним.

Виходячи із сутності заперечень проти позову, суд повинен був витребувати від ДПІ докази, які підтверджують її доводи. Якщо ДПІ таких доказів не надала або надані докази були недостатніми, суд, керуючись частинами 4 та 5 статті 11 КАС України, зобов'язаний був з власної ініціативи витребувати докази, які підтверджують або спростовують ці обставини.

Суд не вимагав від відповідача надати такі докази, не створив стороні у справі необхідні умови для встановлення фактичних обставин справи і правильного застосування законодавства [14].

Вважаємо, що встановлення юридичних фактів не обмежується лише їх доказуванням. Адміністративний суд повинен активно використовувати процесуальні повноваження задля виконання завдань адміністративного судочинства.

Зауважимо, суд розглядає адміністративні справи не інакше, як за позовною заявою, поданою відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, і не може виходити за межі позовних вимог. Суд може вийти за межі позовних вимог тільки в разі, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін чи третіх осіб, про захист яких вони просять. Суд повинен у разі необ-

хідності уточнити позовні вимоги.

Указане правило має свій вияв і у судовій практиці. Колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, розглянувши 14 лютого 2012 року в порядку письмового провадження за винятковими обставинами справу за позовом спеціалізованої державної податкової інспекції по роботі з великими платниками податків у м. Харкові до Відкритого акціонерного товариства «ВАБ» та приватної фірми «К» про зобов'язання вчинити дії, винесла постанову, якою скасувала судові рішення попередніх інстанцій, а справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

Обґрунтовуючи свою постанову, Верховний Суд України зазначив, що при новому розгляді справи суду слід звернути увагу на те, що цей позов (про зобов'язання погасити податкові векселі) не відповідає визначеному чинним законодавством порядку погашення податкового боргу та правам податкового органу, а отже, і способу захисту права. Правила частини третьої статті 105 КАС України щодо зазначення позивачем у позовній заяві способу захисту судом порушених прав не виключають можливості обрання іншого способу захисту самим судом. Зміст принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі зобов'язує адміністративний суд до активної ролі у судовому засіданні, в тому числі і до уточнення змісту позовних вимог, з наступним обранням відповідного способу захисту порушеного права [15].

Отже, юридичні факти встановлюються адміністративним судом (суддею) у результаті їх пізнання, яке відбувається безпосереднім або опосередкованим шляхом. Адміністративний суд повинен активно використовувати процесуальні повноваження, у тому числі й щодо виявлення та витребування доказів із власної ініціативи, задля встановлення юридичних фактів. При розгляді адміністративної справи суддя зобов'язаний окреслити коло юридичних фактів як обставин, які підлягають встановленню, що сприяє повному та всебічному розгляду справи.

#### Список використаних джерел:

- Самсін І. Л. Проведення за винятковими обставинами в адміністративному судочинстві з огляду на практику Європейського суду з прав людини / І. Л. Самсін // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 6 (118). – С.42–47.
- Завальний А. Юридичні факти : історичні та сучасні аспекти розуміння / А. Завальний // Право України. – 2006. – № 1. – С. 113–116.
- Кутателадзе О. Д. Категорія «юридичні факти» та підстави виникнення зобов'язань за цивільним законодавством України / О. Д. Кутателадзе // Митна справа. – 2005. – № 4. – С. 59–63.
- Основи правознавства: навчальний посібник / [Богачова Л. Л., Ткаченко В. Д., Кушніренко О. Г. та ін.]; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2006. – 312 с.
- Рожкова М. Юридические факты в гражданском праве : [Электронный ресурс] / М. Рожкова // Хозяйство и право. – 2006. – приложение к № 7. – 80 с. – Режим доступа : [http://www.rozhkova-ma.narod.ru/books\\_text/JUR-FACTI.htm](http://www.rozhkova-ma.narod.ru/books_text/JUR-FACTI.htm).
- Разбейко Н. В. Специфика правонарушителя в сфере господарювання як складного юридичного факту / Н. В. Разбейко // Вісник Донецького національного університету. Серія В: економіка і право. – 2009. – Вип. 1. – С. 519–526.
- Роз'яснення Міністерства юстиції України від 07.07.2012 : [Електронний ресурс]. «Державний реєстратор прав на нерухоме майно як суб'єкт встановлення юридичних фактів у цивільному праві» – Режим доступа : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0025323-12>.
- Осипов Ю. К. К вопросу о соотношении судебного познания и судебного доказывания / Ю. К. Осипов // Сб. уч. трудов. – Свердловск, 1967. – Вып. 7.
- Матвійчук В. К. Кодекс адміністративного судочинства України : науково-практичний коментар : у 2-х т. / В. К. Матвійчук, І. О. Хар. – К. : КНТ, 2007. – Т.1. – 788 с.
- Особенности доказывания в судопроизводстве. Научно-практическое пособие / Власов А. А., Лукьянова И. Н., Некрасов С. В.; Под ред.: Власов А. А. – М. : Экзамен, 2004. – 320 с.
- Стоян В. О. Особливості доказування в цивільних справах за участю нотаріусів [Електронний ресурс] / В. О. Стоян // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 4. – Режим доступа: [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/Nvknvvs/2012\\_4/stoyn.htm](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknvvs/2012_4/stoyn.htm).
- Гордєєв В. В. Детермінація юридичних фактів у адміністративному судочинстві України : монографія // Гордєєв В. В. – Х. : Харків юридичний, 2013. – 252 с.
- Бойко В. Ф. Проблеми правосуддя в Україні і шляхи їх вирішення / В. Ф. Бойко // Право України. – 2002. – № 3. – С. 3–7.
- Постанова Верховного Суду України від 27 травня 2008 року у цивільній справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Фірма 1» до ДПІ про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення // [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
- Постанова Верховного Суду України від 14 лютого 2012 року у справі за позовом спеціалізованої державної податкової інспекції по роботі з великими платниками податків у м. Харкові до відкритого акціонерного товариства «ВАБ» та приватної фірми «К» про зобов'язання вчинити дії: [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.reyestr.court.gov.ua>





**Людмила Козловська,**  
науковий консультант  
Вищого спеціалізованого  
суду України з розгляду  
цивільних і кримінальних  
справ, кандидат юридичних  
наук, доцент

# Застосування загальних та спеціальних норм права щодо визнання заповіту недійсним у судовій практиці

УДК 347.67

*У статті досліджуються основні проблеми застосування судами положень Цивільного кодексу України, які регулюють недійсність правочинів та недійсність заповіту як загальних та спеціальних норм права. Автор доходить висновку про необхідність дотримання судами єдності в підходах щодо пріоритетного застосування спеціальних норм, що регулюють недійсність заповіту.*

*Ключові слова: спадкування, заповіт, правочин, визнання недійсним правочину.*

## **Л. Козловская. Применение общих и специальных норм права о признании недействительным завещания в судебной практике**

*В статье исследуются основные проблемы применения судами положений Гражданского кодекса Украины, регулирующих недействительность сделок и недействительность завещания, в качестве общих и*

Зважаючи на особливий порядок застосування загальних та спеціальних норм права та їх конкуруюче значення, це теоретичне питання в судовій практиці дедалі частіше постає саме як складна проблема правозастосування. Як приклад можна

*специальных норм права. Автор делает вывод о необходимости соблюдения судами единообразия в подходах, касающихся применения специальных норм, регулирующих недействительность завещания.*

*Ключевые слова: наследование, завещание, сделка, признание сделки недействительной.*

## **L. Kozlovskaya. Application of General and Special Legal Norms as for Recognition of Will as Invalid in Court Practice**

*The article provides investigation of basic problems of judicial application of provisions of the Civil Code of Ukraine which regulate invalidity of will as general and special legal norms. The author makes conclusion about the necessity to preserve unity in approaches concerning priority application of special norms which regulate invalidity of the will.*

*Key words: inheriting, will, transaction, recognition of transaction as invalid.*

навести розбіжності щодо застосування судами загальних (Глава 16 Цивільного кодексу України) та спеціальних (ст. 1257 Цивільного кодексу України) норм у справах про визнання недійсними заповітів.

Вихідні засади визначення спеціальних норм права формулюються в науковій літературі за різними критеріями, зокрема за предметом правового регулювання. Спеціальна правова норма має предмет правового регулювання, що є вузким, ніж предмет регулювання загальної норми, і ніколи не виходить за межі предмета регулювання загальної норми. Предмет регулювання спеціальної правової норми може виокремлюватись: 1) за колом учасників відповідних відносин; 2) об'єктом правовідносин; 3) за критерієм мети законодавця створити особливу правову конструкцію; 4) за спеціальними часовими і просторовими критеріями; 5) підставою виникнення правовідносин [1, с. 204 – 206].

Спадкування за заповітом є одним із видів спадкування, що регулюється главою 85 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). В юридичному складі підстав правонаступництва при спадкуванні за заповітом заповіт як односторонній розпорядчий правочин на випадок смерті фізичної особи визначає порядок та умови такого правонаступництва.

Заповіту притаманні специфічні ознаки, які вирізняють його з-поміж інших односторонніх правочинів. Характеристика заповіту як одностороннього правочину та його правосуб'єктні передумови вказують на те, що він є вираженням особистої волі заповідача. Останнє знаходить своє відображення навіть у деяких типах визначення заповіту [2, с. 541].

Правова характеристика заповіту та специфічні ознаки, властиві саме цьому виду одностороннього правочину, зумовили закріплення у главі 86 ЦК України спеціальних норм щодо недійсності заповіту. Йдеться про статтю 1257 ЦК України. Її зміст суттєво змістив акценти у правозастосуванні щодо визнання заповіту недійсним у судовому порядку порівняно із практикою застосування норм ЦК УРСР 1963 року.

Передусім у змісті ст. 1257 ЦК України знайшла відображення нормативна класифікація правочинів на нікчемні та оспорювані відповідно до ст. 215 ЦК України. Незважаючи на всю її проблемність, щодо якої неодноразово висловлювалися науковці та практики, значення розмежування недійсних заповітів на нікчемні та оспорювані є безсумнівним насамперед у правозастосовній діяльності нотаріусів.

Оформлення права на спадщину здійснюється у нотаріальному порядку (глава 89 ЦК України). Юрисдикційний характер діяльності нотаріусів у зазначеній галузі зумовлює їх обов'язок надати правову оцінку підставам нікчемності заповіту відповідно до ч. 1 ст. 1257 ЦК України та відмовити у видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом, який містить ознаки нікчемності. Така відмова

може бути оскаржена до суду в порядку позовного провадження та потягне за собою кваліфікацію заповіту в судовому рішенні без пред'явлення вимог про визнання заповіту недійсним.

Визнання недійсним заповіту як спосіб захисту суб'єктивного права спадкування посідає особливе місце в системі способів захисту спадкових прав, яка характеризується сполученням загальноцивільних способів захисту майнових спадкових прав та особливих способів захисту суб'єктивного права спадкування. Стосовно загальноцивільних способів захисту спадкових прав, то їхнім змістом є вимоги, які б міг пред'явити сам спадкодавець (віндикаційний позов, негаторний позов, позов про визнання права власності на майно, яке переходить в порядку спадкування, зобов'язально-правові способи захисту прав тощо).

Позов про визнання заповіту недійсним – один із спеціальних способів захисту суб'єктивного права спадкування, відомих в літературі як «позови про спадщину». П. С. Нікітюк, звертаючи увагу на важливе теоретичне та практичне значення точного визначення самого поняття позову про спадщину та відмежування провадження з цього позову від інших справ, пов'язаних із спадкуванням, до позовів про спадщину відносить вимоги про визнання позивачів спадкоємцями, вимоги про виключення із числа спадкоємців відповідача чи відповідачів, про інше визначення обсягу спадкових прав позивачів чи відповідачів. За словами П. С. Нікітюка, це позови про визначення кола спадкоємців за законом чи заповітом та про характер їхньої участі в спадковому правонаступництві [1, с. 214 – 215].

У цих випадках було б більш вірним вести мову про захист суб'єктивного права спадкування. Термін «захист суб'єктивного права спадкування» зміщує акценти з категорії об'єктивного – «спадщини» на категорію суб'єктивного права спадкування. Тому вимоги про спадщину характеризуються як вимоги про визнання особи спадкоємцем – універсальним правонаступником або заперечення за цією особою такого статусу.

Позов про визнання заповіту недійсним є саме позовом про заперечення за особою статусу спадкоємця за заповітом. Якщо такий статус не заперчується, а лише пред'являються вимоги про видачу частини спадкового майна, наприклад, спадкоємцем за законом, який має право на обов'язкову частку в спадщині, мова не йде про визнання заповіту недійсним та застосування норм, що його регулюють.

Визнання недійсним заповіту як спосіб захисту суб'єктивного права спадкування за змістом ст. 16 ЦК України належить до такого способу захисту цивільних прав та інтересів судом, як визнання правочину недійсним, що регулюється нормами



§ 2 глави 16 ЦК України «Правові наслідки недодержання сторонами при вчиненні правочину вимог закону». Таким чином, норми § 2 глави 16 ЦК України розглядаються як загальні норми стосовно спеціальних норм, передбачених ст. 1257 ЦК України. Норми ст. 1257 ЦК України характеризуються як спеціальні за ознаками особливого предмета правового регулювання – відносин зі спадкування.

Наявність спеціальних норм ст. 1257 ЦК України обумовлює можливий розвиток судової практики кількома шляхами: 1) положення ст. 1257 ЦК застосовуються як норми спеціальної дії. Ст. 1257 ЦК України «Недійсність заповіту» виключає застосування норм, що встановлюють правові підстави та наслідки недійсності правочинів § 2 глави 16 ЦК України; 2) норми ст. 1257 ЦК України застосовуються поряд із загальними нормами щодо правових підстав та наслідків недійсності правочинів; 3) норми ст. 1257 ЦК України мають характер норм-принципів, а конкретні склади недійсності правочинів встановлюються § 2 глави 16 ЦК України.

Цілком закономірно, що судова практика складалася неоднозначно, і всі вказані підходи знайшли своє відображення у правозастосуванні. В окремих випадках судами вважається, що визначений спеціальними нормами ст. 1257 ЦК України перелік підстав визнання заповіту недійсним є вичерпним.

Загальне правило судового тлумачення застосування норм ЦК України щодо заповітів встановлене в п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ППВС) від 30 травня 2008 року № 7 «Про судову практику в справах про спадкування» [4], відповідно до якого заповіт є правомочним, тому на нього поширюються загальні положення про правочини, якщо у книзі шостій ЦК України немає відповідного правила. Але судами вже по-різному тлумачиться зміст п. 16 ППВС від 30 травня 2008 року №7.

*Верховним Судом України (ВСУ) за наслідками розгляду заяв про перегляд судових рішень з мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах прийнято постанову, в якій сформульовано обов'язкову для усіх судів України правову позицію щодо застосування норм ст. 1257 ЦК України (постанова ВСУ від 26 грудня 2011 року). Скасовуючи рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ) від 27 квітня 2001 року про визнання заповіту недійсним, ВСУ вказав, що відповідно до ст. 1257 ЦК України заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним. За позовом зацікавленої особи суд визнає заповіт недійсним, якщо*

*буде встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі. Зазначених у ст. 1257 ЦК України підстав нікчемності або недійсності заповіту в рішенні суду не наведено.*

**Визнання недійсним заповіту як спосіб захисту суб'єктивного права спадкування посідає особливе місце в системі способів захисту спадкових прав, яка характеризується сполученням загальноцивільних способів захисту майнових спадкових прав та особливих способів захисту суб'єктивного права спадкування. Стосовно загальноцивільних способів захисту спадкових прав, то їхнім змістом є вимоги, які б міг пред'явити сам спадкодавець (віндикаційний позов, негаторний позов, позов про визнання права власності на майно, яке переходить в порядку спадкування, зобов'язально-правові способи захисту прав тощо)**

Правова позиція ВСУ, висловлена в цій справі, означає, що підставою визнання заповіту недійсним є саме норми, вичерпно визначені ст. 1257 ЦК України. На нашу думку, саме таке розуміння має бути центром бачення сутності правовідносин, які виникають щодо визнання недійсним заповіту.

Зваживши на те, що існують інші норми, порушення яких може мати наслідком нікчемність правочину або визнання його недійсним, норми ст. 1257 ЦК України слід визнати спеціальними стосовно інших норм, що передбачають недійсність правочинів. Проте судова практика складається таким чином, що переважно судами щодо заповіту як одностороннього правочину поширюються загальні положення про правочини, в тому числі положення про правові наслідки недодержання сторонами правочину вимог закону. Тобто суди виходять з того, що ст. 1257 ЦК України «Недійсність заповіту» встановлено підстави нікчемності заповіту та визнання його недійсним, які не виключають застосування норм § 2 глави 16 ЦК України відповідно до встановлених судом обставин.

Також з огляду на особливості врегульованих у ч. 1 ст. 1257 ЦК України підстав нікчемності заповіту питання щодо судового рішення як юридичного факту, що породжує правові наслідки нікчемності заповіту, вирішується неоднозначно. Частиною 1 ст. 1257 ЦК України встановлено три підстави нікчемності заповіту, кожна з яких може мати самостійне значення: заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним.

Статтею 1234 ЦК України встановлено правосуб'єктні передумови вчинення заповіту, порушення вимог до яких тягне за собою нікчемність заповіту. Стосовно необхідного обсягу заповідальної правосуб'єктності визначено, що право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю (ст. 34, 35 ЦК України). Право на заповіт здійснюється особисто. Вчинення заповіту через представника не допускається (ч. 2 ст. 1234 ЦК України). Досягнення вісімнадцятирічного віку, наявність інших юридично значимих обставин, з якими закон пов'язує настання повної цивільної дієздатності, та відсутність рішення суду про визнання особи недієздатною (ст. 39 ЦК України) або особою, цивільна дієздатність якої обмежена (ст. 37 ЦК України), може мати наслідком оспорення заповіту на підставі ч. 2 ст. 1257 ЦК України.

Заповіт являє собою строго формальний правочин. Підвищені вимоги щодо форми заповіту обумовлені низкою ознак, як-то посмертний, розпорядчий характер, спрямованість на встановлення універсального правонаступництва в правах і обов'язках спадкодавця тощо. Ускладнена форма заповіту цілком обґрунтовано кореспондує з при-

значенням заповіту, тими змінами у всій сукупності цивільних правовідносин, суб'єктом яких був спадкодавець. Вимоги щодо форми заповіту встановлені ст. 1247 ЦК України, щодо посвідчення – ст.ст. 1248, 1249, 1251-1253 ЦК України. Їхнє порушення тягне нікчемність заповіту за прямою вказівкою закону (ч. 1 ст. 1257 ЦК України).

Оскільки право на складання заповіту має особа з повною цивільною дієздатністю (ч. 1 ст. 1234 ЦК України), згідно з ч. 1 ст. 1257 ЦК України підставою для нікчемності заповіту є кваліфікація його як такого, що складений особою, яка не мала на це права. Зокрема, це заповіт, вчинений недієздатною, малолітньою, неповнолітньою особою (крім осіб, які в установленому порядку набули повну цивільну дієздатність), особою з обмеженою цивільною дієздатністю, представником від імені заповідача.

Також підставою нікчемності заповіту є порушення вимог щодо його форми та посвідчення. Загальні вимоги до форми заповіту встановлені ст. 1247 ЦК України, а саме: 1) письмова форма; 2) нотаріальне посвідчення або посвідчення особами, уповноваженими на це законом (ст. ст. 1251, 1252 ЦК України); 3) зазначення у заповіті місця та часу його складання; 4) підписання заповіту заповідачем.

За загальним правилом заповіт має бути підписаний заповідачем особисто, однак у випадках, коли він не може підписати заповіт внаслідок хвороби або фізичної вади, за його дорученням і в його присутності дозволяється підписання заповіту іншою особою. Підпис цієї особи засвідчується нотаріусом або посадовою особою, що має право на здійснення нотаріальних дій. Поряд із посвідченням підпису нотаріус зобов'язаний також у тексті заповіту зазначити причини, які зумовили необхідність у підписанні заповіту третьою особою (ч. 4 ст. 207 ЦК України). Недотримання цих вимог є підставою для визнання недійсним заповіту.

*Рішенням Березівського районного суду Закарпатської області від 18 березня 2011 року (справа № 2-277/11) задоволено позов Б. та визнано недійсним заповіт Р. на користь Р. Підставою для задоволення позову став висновок почеркознавчої експертизи, згідно з яким підпис, наявний в графі «Підпис» на лицьовому боці заповіту, виконаний не Р. Таким чином, дійшовши висновку, що заповіт підписано не спадкодавцем, суд першої інстанції правомірно визнав такий заповіт недійсним.*

Однією з вимог до форми заповіту є нотаріальне посвідчення або посвідчення особами, уповноваженими на це законом. Уповноважені особи, які мають право посвідчувати заповіти у випадках, передбачених законом, визначені ст.ст. 1251, 1252 ЦК України. Зокрема, такими особами є посадові особи відповідного органу місцевого самоврядування або інші посадові чи службові особи.





До заповітів, посвідчених посадовими, службовими особами, застосовуються положення ст. 1247 ЦК України. Такі заповіти прирівнюються до заповітів, посвідчених нотаріусами. Порядок їх посвідчення затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 року № 419.

Установлено випадки, коли заповіт посвідчується посадовою особою органу місцевого самоврядування, яка не була наділена повноваженнями на вчинення нотаріальних дій рішенням виконавчого комітету цього органу. У разі пред'явлення позову про визнання такого заповіту недійсним суди в більшості випадків його задовольняють. У нижче зазначених випадках підставою для задоволення позову судом першої інстанції про визнання заповіту недійсним було посвідчення заповіту особою, яка не була наділена повноваженнями на вчинення нотаріальних дій рішенням виконавчого комітету сільської ради.

*Так, рішенням Виноградівського районного суду Закарпатської області від 25 жовтня 2010 року (справа № 2-139/10) визнано недійсним заповіт Р., складений секретарем Великокопанської сільської ради Р. Підставою для визнання недійсним заповіту стало те, що секретар Р. на час вчинення посвідчення заповіту не була наділена повноваженнями вчиняти нотаріальні дії. Рішення залишено в силі ухвалою апеляційного суду Закарпатської області від 11 січня 2011 року та ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 06 травня 2011 року.*

Вказані підстави нікчемності заповіту як такого, що посвідчений посадовою особою, яка не мала на це належних повноважень, отримали протилежну правову оцінку в іншому рішенні апеляційного суду Закарпатської області та в рішенні ВСУ.

*Рішенням Виноградівського районного суду Закарпатської області від 08 липня 2010 року (справа № 2-12/10) задоволено позов М. та визнано недійсним заповіт, посвідчений секретарем Великокопанської сільської ради. Підставою для визнання недійсним заповіту стало те, що секретар Р. на час вчинення та посвідчення заповіту не була наділена повноваженнями вчиняти нотаріальні дії. Рішенням апеляційного суду Закарпатської області від 24 вересня 2010 року дане рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення про відмову в задоволенні позову. Скасовуючи рішення, апеляційний суд мотивував це тим, що позивачка як на підставу визнання заповіту недійсним посилалася на те, що заповіт підписаний не спадкодавцем, а тому, визнаючи заповіт недійсним з підстав, що він посвідчений неуповноваженою особою, суд вийшов за межі позовних вимог. Крім того, апеляційному суду був наданий витяг з розпорядження Великокопанського голови щодо покла-*

*дення обов'язків з вчинення нотаріальних дій на секретаря виконкому сільської ради Р. Ухвалою ВСУ від 25.02.2011 це рішення апеляційного суду залишено без змін. У своєму рішенні від 24 вересня 2010 року апеляційним судом зазначено, що згідно з витягом із розпорядження Великокопанського голови (не рішення виконкому сільської ради) на Р. М. С. покладено обов'язки з вчинення нотаріальних дій. ВСУ, залишаючи в силі рішення апеляційного суду, в ухвалі від 25 лютого 2011 року не вказав на помилковість посилання апеляційного суду в своєму рішенні.*

Якщо заповіт посвідчений неналежною посадовою особою, він у всіх випадках є нікчемним, (ч. 1 ст. 1257 ЦК), і ВСУ не повинен був залишати рішення апеляційного суду без змін. Очевидно, що саме з огляду на те, що заповіт, посвідчений неналежною особою, відповідав волевиявленню та внутрішній волі заповідача, ВСУ залишив його в силі всупереч нормам ст. 215 та ч. 1 ст. 1257 ЦК України.

Вирішуючи питання про правильність посвідчення заповіту секретарем сільської ради, суд повинен був витребувати і дослідити рішення виконавчого комітету сільської ради, яке б надавало цій посадовій особі право на вчинення нотаріальних дій, оскільки відповідно до ст. 37 Закону України «Про нотаріат», статей 38, 42, 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та п. 2 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад народних депутатів України у населених пунктах, де немає державних нотаріусів, нотаріальні дії вчиняють посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних міських рад, на яких такий обов'язок покладено рішенням виконавчого комітету відповідної ради (Інструкція втратила чинність на підставі наказу Міністерства юстиції України № 3306/5 (з1298-11) від 11.11.2011).

Стосовно порядку посвідчення заповіту, то поширеною підставою для пред'явлення позову про визнання заповіту недійсним є відсутність у його тексті вказівки, що він склався та посвідчувався поза приміщенням нотаріальної контори, виконкому. У такому випадку, якщо буде встановлено, що форма заповіту відповідає вимогам ст. 1247 ЦК України і волевиявлення заповідача було вільним, то ця обставина не може бути підставою для визнання заповіту недійсним. Та обставина, що в тексті заповіту не вказано про його посвідчення за межами приміщення нотаріальної контори, виконкому місцевої ради, не є істотною в такій мірі, що тягне визнання заповіту недійсним у цілому.

*Рішенням Рахівського районного суду Закарпатської області від 19.07.2010 (справа № 2-147/10) задоволено позов Г. Д. Д. та визнано*

недійсним заповіт К. Д. А. Задовольняючи позов, суд першої інстанції мотивував це тим, що в тексті заповіту відсутня вказівка, що він складався вдома. Рішенням апеляційного суду Закарпатської області від 05.01.2011 дане судове рішення скасовано та ухвалено нове рішення про відмову у задоволенні позову. Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні позову, апеляційний суд мотивував це тим, що даний заповіт відповідає всім вимогам, передбаченим ст. 1247 ЦК України, а відсутність у тексті заповіту вказівки, що він складався вдома, не спотворила останню волю заповідача.

Такі розбіжності в судовій практиці вказують на те, що правила застосування загальних та спеціальних норм повинні мати системний характер, так само те чи інше застосування повинно бути обґрунтованим. Так, в судовій практиці надзвичайно гостро постало питання визнання дійсним заповіту за позовом зацікавлених осіб.

Нікчемність заповітів, вчинених із порушенням вимог щодо форми та порядку їх посвідчення, яка встановлена нормами ЦК України, зумовила застосування у судовій практиці такого способу захисту суб'єктивного права спадкування, як визнання заповіту дійсним усупереч роз'ясненням, наданим ВСУ у ППВС від 6 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» [5].

Відповідно до п. 14. постанови ППВС від 6 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» судам необхідно враховувати, що не допускається визнання дійсним заповіту, який є нікчемним через порушення вимог щодо його форми та порядку посвідчення. У цьому разі судам слід застосовувати статтю 1257 ЦК, оскільки норми глави 85 ЦК не передбачають можливості визнання заповіту дійсним. Обмеження щодо визнання дійсними заповітів на підставі ч. 2 ст. 219 ЦК України, яке міститься в п. 14. постанови ППВС від 6 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними», не знайшло однозначного застосування в судовій практиці.

Деякими судами вважається, що заповіт може бути визнано дійсним у судовому порядку на підставі ч. 2 ст. 219 ЦК України, враховуючи те, що прямої заборони ЦК України не містить, а постанова Пленуму Верховного Суду України є актом правозастосування, а не нормативним актом.

Так, Буринським районним судом Сумської області розглянуто позов Р. О. І. до Суховерхівської сільської ради про визнання заповіту дійсним, рішенням від 17.12.2010 задоволено позов і визнано дійсним

заповіт, складений заповідачем Р. Є. Ф. Задовольняючи позов, суд виходив з того, що при посвідченні цього заповіту в Суховерхівській сільській раді на ньому було помилково поставлено

## Пріоритетне застосування в судовій практиці спеціальних норм, що регулюють недійсність заповіту, відповідає правилам застосування загальних та спеціальних норм права та засадам цивільно-правового регулювання приватних відносин

штамп для посвідчення підпису особи, а не посвідчувальний напис. Враховуючи, що заповіт відповідав справжній волі заповідача, суд відповідно до ч. 2 ст. 219 ЦК України визнав його дійсним.

Якщо посадова особа помилилася стосовно своїх повноважень, а волевиявлення заповідача було вільним, неспотвореним, відповідало його внутрішній волі, заповідач не знав, що посадова особа не має належних повноважень, визнання заповіту дійсним у судовому порядку слід вважати належним способом захисту прав спадкоємців за заповітом, які заявляють вимоги про визнання заповіту дійсним. У разі, якщо такий заповіт не буде визнано дійсним, у судовому порядку він вважається нікчемним.

Так, Кіровським районним судом м. Кіровограда (справа № 2-728/10) задоволено позов про визнання дійсним заповіту, посвідченого 7 листопада 2008 року керуючим справами Н. селищної ради. Нотаріус відмовив у видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом з тих підстав, що відповідно до ст. 1251 ЦК України, ст. 37 Закону України «Про нотаріат», посадові особи органу місцевого самоврядування посвідчують заповіти, якщо у населеному пункті немає нотаріуса. Оскільки Н. селищна рада є територією Кіровського району м. Кіровограда, де є нотаріуси, то вимоги щодо його посвідчення порушені. Заповіт зареєстрований у спадковому реєстрі. За протестом прокурора рішенням від 30 вересня 2009 року припинено вчинення нотаріальних дій селищної ради. Задовольняючи позов, суд виходив із



*дійсності волевиявлення заповідача. Рішення набрало законної сили.*

Розглядаючи питання щодо визнання недійсним заповіту, який був посвідчений неналежною посадовою особою, відповідно до чинного законодавства часу написання монографії, П. С. Нікітюк зазначав, що допустима помилка працівника нотаріальної контори або виконкому місцевої ради відносно своєї компетенції за відсутності інших підстав визнання заповіту недійсним, посвідчений ними із перевищенням своїх повноважень заповіт може бути визнаний судом правосильним. Анулювання його являло б по суті покладення на спадкоємців відповідальності за службові помилки посадових осіб [6, с. 123].

Автор не розкриває поняття «правосильний», проте ми можемо допустити, що йдеться про відмову у задоволенні позовних вимог про визнання заповіту недійсним. Адже П. С. Нікітюк так само як інші вчені-цивілісти радянського періоду категорично заперечував саму можливість визнання дійсним заповіту, укладеного з порушенням нотаріальної чи прирівнюваної до нього форми. Аналогічна позиція, незважаючи на всі зміни загальних засад законодавства України, відображена у ППВС від 6 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними», проте, як ми бачимо, не була сприйнята судовою практикою.

Якщо дотримуватись точки зору, що нікчемний правочин не є правочиною взагалі, а являє собою «правочиноподібну дію, яка вчиняється всупереч правовій забороні (недозволена дія)» [7, с. 22 ], виникає питання щодо правової природи вимог про визнання дійсним нікчемного правочину. Очевидно, що позов про визнання заповіту дійсним має правоперетворювальний характер, але сама можливість «недозволеної дії» на підставі рішення суду набути форми правочину викликає сумніви в обґрунтованості концепції нікчемного правочину як певного виду правопорушення, навіть незважаючи на застереження, що такі випадки передбачені як виняток [8, с. 99 – 101].

Отже, у разі недотримання вимог, які ставляться до порядку посвідчення заповіту, якщо буде встановлено, що волевиявлення заповідача було вільним та відповідало його внутрішній волі, а посвідченню правочину в установленому законом порядку перешкоджала обставина, яка не залежала від волі заповідача, такий заповіт може бути визнаний дійсним за позовом зацікавленої особи.

**У разі недотримання при посвідченні заповіту інших вимог, окрім встановлених нормами ст. 1247-1253 ЦК України, які ставляться до порядку та форми посвідчення заповіту, якщо буде встановлено, що волевиявлення заповідача було**

**вільним та відповідало його внутрішній волі, заповіт не може вважатися нікчемним відповідно до вимог ч. 1 ст. 1257 ЦК України.**

Поширювальне віднесення до підстав нікчемності правочину інших вимог щодо форми та порядку посвідчення правочину, які не встановлені главою 86 ЦК України, не знайшло також підтвердження у правових позиціях ВСУ. Це свідчить про досить послідовне застосування ВСУ норм ст. 1257 ЦК України саме як спеціальних норм.

*Так, ухвалою колегії суддів ВССУ від 27 квітня скасовано рішення Печерського районного суду м. Києва від 9 вересня 2010 року та ухвалу апеляційного суду м. Києва від 27 січня 2011 року в частині відмови О. А. С. у задоволенні позовних вимог про визнання заповіту недійсним та ухвалено нове рішення, в обґрунтування якого було зазначено, що встановлення особи заповідача на підставі недійсного паспорту свідчить про порушення при посвідченні заповіту вимог ст. 43 Закону України «Про нотаріат», пункту 13 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України і визнається підставою нікчемності заповіту.*

*Постановою ВСУ від 26 грудня 2011 року за заявою про перегляд рішення колегії суддів ВССУ рішення ВССУ в зазначеній справі скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду касаційної інстанції. ВСУ було вказано, що зазначених у ст. 1257 ЦК України підстав нікчемності або недійсності заповіту в рішенні суду не наведено.*

*Відсутність у заповідача паспорта громадянина України не може бути підставою для визнання заповіту недійсним, оскільки в даному випадку відповідно до ст. 43 Закону України «Про нотаріат» та пункту 10 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України визначальним для нотаріуса було саме встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії.*

Судове визнання заповіту нікчемним можливе не лише за позовом зацікавленої особи, але й у силу заперечення заповідача у спадковому спорі, а також із власної ініціативи суду. Якщо не пред'являється вимога про визнання заповіту нікчемним, а вимагається визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину, витребування майна із володіння особи, яка вважає себе спадкоємцем за заповітом, що є нікчемним, виникає питання, в якій частині рішення суду має констатуватись нікчемність заповіту. Резолютивна частина рішення суду формулюється відповідно до змісту позовних вимог. Якщо позивач не заявляв позову про визнання заповіту нікчемним, з урахуванням вимог диспозитивності суд не може визнати заповіт нікчемним у резолютивній частині рішення суду, відтак вказівка на нікчемність правочину буде міститись у мотивувальній частині рішення суду, яка не має обов'язкового значення.

Заповіт нікчемний відповідно до ч. 1 ст. 1257 ЦК України також може породжувати правові наслідки, в тому числі видачу свідоцтва про право на спадщину. Всупереч положенню ч. 2 ст. 215 ЦК України, відповідно до якої недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин), визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. Зазначена норма не містить заборони на визнання правочину, який відповідає ознакам нікчемності, встановленим законодавством, недійсним у судовому порядку. Теоретична дискусія щодо належності такого способу захисту як визнання правочину нікчемним у судовому порядку не могла кардинально вплинути на судову практику, потреби якої в цьому випадку є пріоритетними. Адже в багатьох випадках лише встановлення у резолютивній частині судового рішення нікчемності правочину може припинити спірні правовідносини шляхом застосування наслідків нікчемності правочину. У разі наявності відповідного спору вимога про встановлення нікчемності заповіту підлягає розгляду судом, що узгоджується із роз'ясненням, наданим в абзаці 2 пункту 5 ППВС № 9 від 6 листопада 2009 року «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними».

Нікчемність заповіту, встановлена в рішенні суду, має наслідком позбавлення права спадкування за заповітом осіб, визначених розпорядженням заповідача як спадкоємців за заповітом, незалежно від того, чи пред'являлися позовні вимоги про застосування наслідків нікчемності заповіту.

Проблема оспорюваності заповіту як одностороннього правочину також вирішується в судовій практиці з огляду на його особливу правову природу. Відповідно до абзацу 2 пункту 18 ППВС від 30 травня 2008 року № 7 суд визнає заповіт недійсним, якщо він був складений особою під впливом фізичного або психічного насильства (ст. 225 ЦК України) або особою, яка через стійкий розлад здоров'я не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (ст. 231 ЦК України).

Системний аналіз норм ЦК України свідчить, що відповідно до ч. 2 ст. 1257 ЦК України виключно зазначені підстави зумовлюють те, що волевиявлення заповідача не було вільним та не відповідає його внутрішній волі. Верховним Судом України в узагальненні судової практики цивільних справ про визнання правочинів недійсними також вказано, що зміст ст. 230 ЦК України не повинен поширюватись на односторонні правочини, якими, зокрема, є заповіт, довіреність, що було підтверджено рішенням Верховного Суду України від 19 липня 2006 р. у справі № 6-7182св06.

Визначення складів недійсності правочинів відповідно до § 2 глави 16 ЦК України, у разі застосування

вказаних норм щодо оспорюваного заповіту, належить коригувати залежно від того, чи відповідає зміст заповіту внутрішній волі заповідача та чи було волевиявлення заповідача вільним. Це принцип пріоритету внутрішньої волі особи при вчиненні заповіту, який узгоджується з принципом збереження останньої волі спадкодавця всіма можливими правовими засобами. У широкому розумінні вони є складовими одного з трьох основних принципів цивільного права – принципу свободи заповіту [9, с. 300].

Отже, пріоритетне застосування в судовій практиці спеціальних норм, що регулюють недійсність заповіту, відповідає правилам застосування загальних та спеціальних норм права та засадам цивільно-правового регулювання приватних відносин.

#### Список використаних джерел:

1. Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. з курсу Н73 тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку / В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема та ін.; відп. ред., кер. авт. кол. В. Г. Ротань. – Х.: Право, 2013. – 752 с.
2. Гражданское право: В 2 т. Том I: Учебник / Отв. ред. проф. Е. А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство БЕК, 1998. – 592 с.
3. Никитюк П. С. Наследственное право и наследственный процесс (проблемы теории и практики) / Никитюк П. С. – Кишинев: «Штиинца», 1973.
4. Про судову практику у справах про спадкування: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 6. – С. 17.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>
6. Никитюк П. С. Наследственное право и наследственный процесс (проблемы теории и практики) / Никитюк П. С. – Кишинев: «Штиинца», 1973. – 258 с.
7. Рожкова М. А. Недействительность дозволенных и недозволенных действий // Недействительность в гражданском праве: проблемы, тенденции, практика: Сборник статей / Отв. ред. М. А. Рожкова. – М.: Статут, 2006. – 445 с.
8. Кот А. А. Природа недействительных сделок // Недействительность в гражданском праве: проблемы, тенденции, практика: Сборник статей / Отв. ред. М. А. Рожкова. – М.: Статут, 2006. – 445 с.
9. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. – М.: Статут (в серии «Классика российской цивилистики»), 1998. – 353 с.





**Світлана Філь,**  
науковий співробітник  
науково-організаційного  
відділу ДНДІ МВС України

# Державна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності

*У статті досліджується питання правової охорони державної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності, аналізується процедура набуття майнових прав на секретні винаходи (корисні моделі) та їх захисту, визначеної чинним законодавством України.*

*Ключові слова: секретний винахід (корисна модель), державна таємниця, патент, інтелектуальна власність.*

### **С. Філь. Государственная тайна как объект права интеллектуальной собственности**

*В статье исследуется вопрос правовой охраны государственной тайны как объекта права интеллектуальной собственности, анализируется процедура приобретения имущественных прав на секретные изобретения (полезные модели) и их защита, установленная действующим законодательством Украины.*

*Ключевые слова: секретное изобретение (полезная модель), государственная тайна, патент, интеллектуальная собственность.*

*Ключевые слова: секретное изобретение (полезная модель), государственная тайна, патент, интеллектуальная собственность.*

### **S. Fil. Classified information (secret/ top secret) as an object of intellectual property right**

*Paper deals with the issue of legal protection of state secrets as intellectual property rights and the analysis procedures for acquiring property rights for secret inventions (useful models) and their defense, which is set by the current legislation of Ukraine.*

*Key words: secret invention (useful model), state secret, patent, intellectual property.*

Інформація, що віднесена до державної таємниці, охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України [1, с. 8]. Законом України «Про державну таємницю» регулюються основні норми, які пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекре-

чуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України [1].

Неналежний стан охорони державної таємниці призводить до суттєвого підвищення уразливості інформації з обмеженим доступом, яка накопичується, зберігається та обробляється в кожній державі, що неминуче призводить до зростання загроз

безпеці держави, суспільства та особистості. Унаслідок цього знижується обороноздатність держави, сповільнюються темпи розвитку економіки, промисловості, науково-технічного та інтелектуального потенціалу; вплив інших держав на формування внутрішньої та зовнішньої політики; аварії та екологічні катастрофи при несанкціонованих втручаннях в роботу автоматизованих систем керування, погіршення криміногенної ситуації тощо.

Об'єкти інтелектуальної власності називаються секретними, якщо вони містять інформацію, віднесену до державної таємниці згідно із Законом України «Про державну таємницю» [1].

Слід зауважити, що, використовуючи інформацію, яку віднесено до державної таємниці або для виконання службових обов'язків, можна створити різні службові об'єкти інтелектуальної власності, а саме: винахід, корисну модель, промисловий зразок, ноу-хау, топографії інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, які належать до об'єктів промислової власності, та комп'ютерні програми, бази даних, твори літературного, наукового характеру, які належать до об'єктів авторського права. Незважаючи на такий розмаїтий список можливих створених секретних об'єктів інтелектуальної власності, чинне законодавство України в галузі інтелектуальної власності, а саме Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», дозволяє тільки авторам винаходів та корисних моделей закріпити за собою виключне право на їх використання [2].

Проте в Україні існують закриті літературні фонди. Твори науки, літератури, які містять державну таємницю, визнаються секретними і мають обмежений доступ, але Законом України «Про авторське право і суміжні права» не передбачено норми, яка б забезпечила авторам охорону їхніх прав на інтелектуальну власність [3]. Між тим вона не була б зайвою.

Результати інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технологій, що містить інформацію, віднесену до державної таємниці, охороняються патентом на секретний винахід (корисну модель) [2, с. 1].

Норми набуття майнових та немайнових прав винахідника на створений ним винахід (корисну модель) регулюються спеціалізованим законодавством у сфері інтелектуальної власності.

Особливістю правової охорони секретного винаходу при набутті та реалізації майнових і немайнових прав на секретний винахід (корисну модель) є необхідність одночасного врахування чинних законів України про державну таємницю та охорону прав на інтелектуальну власність. За таких обставин виникають суперечності у процедурах набуття,

подальшої охорони та захисту державою прав інтелектуальної власності на секретний винахід (корисну модель).

Мета цієї статті – проаналізувати нормативно-правові акти України та доктринальні дослідження щодо правової охорони державної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності, дослідити процедури набуття майнових прав на секретні винаходи (корисні моделі) та їх захист.

Проблематику правової охорони державної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності досліджували такі науковці, як Л. І. Работягова, О. Пархоменко, Л. Глухівський, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський, Є. Ш. Гареев, І. Ю. Кожарська, Т. В. Ярошевська, Н. О. Халаїм, Ю. Осипова та ін. Основними питаннями, які вони досліджували у своїх наукових працях, були: правова охорона секретних винаходів (корисних моделей), умови виплати відшкодування за засекречення винаходу, умови виплати винагороди за створення і використання службового винаходу за договором між роботодавцем та працівником й за його відсутності, визначення розміру винагороди за створення й використання об'єктів права промислової власності тощо.

Досліджуючи питання правової охорони державної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності та процедури набуття майнових прав на секретні винаходи (корисні моделі) та їх захист, ми проаналізували національне законодавство, яке регулює правовідносини захисту державної таємниці як секретного винаходу (корисної моделі). Насамперед це – Закон України «Про державну таємницю» [1, с. 1, 6–38], Цивільний кодекс України [4, с. 459–470], Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [2, с. 1, 12, 16, 22, 27–32], наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель» [5], наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на секретні винаходи» [6], ДСТУ 3575-97 «Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення» [7], ДСТУ 3574-97 «Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення» [8] та інші відомчі нормативно-правові акти».

Наведені вище нормативно-правові акти передбачають певну послідовність дій, які дозволяють набутти й захистити майнові права на секретні винаходи (корисні моделі). В алгоритмі цих дій можна виділити кілька базових етапів. З огляду на основні завдання, які вирішуються на кожному з етапів, пропонується визначити їх як:

– встановлення обсягу правової охорони секретного винаходу (корисної моделі) як об'єкта інтелектуальної власності;



- дослідження відповідності секретного винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності;
- оформлення матеріалів заявки на видачу секретного патенту;
- подача, реєстрація заявки на видачу секретного патенту та його реєстрація у Патентному відомстві;
- вчинення дій, спрямованих на реалізацію прав, які впливають з отриманого секретного патенту.

**Обсяг правової охорони секретного винаходу (корисної моделі) як об'єкта інтелектуальної власності.** Закон України «Про державну таємницю» зазначає, що до державної таємниці належить інформація у сфері економіки, науки і техніки, зокрема при проведенні науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (далі – НДДКР), на базі яких можуть бути створені прогресивні технології, нові види виробництва, продукції та технологічних процесів, що мають важливе оборонне чи економічне значення або суттєво впливають на зовнішньоекономічну діяльність та національну безпеку України [1, с. 8]. Вся науково-технічна продукція, яка створюється при виконанні секретних НДДКР, є результатом творчої інтелектуальної діяльності людини, права якої охороняються інститутом інтелектуальної власності.

Рішення про віднесення інформації до державної таємниці виносить державний експерт із питань таємниці. У рішенні зазначається: інформація, яка має становити державну таємницю; підстави для віднесення інформації до державної таємниці та обґрунтування шкоди національній безпеці України у разі її розголошення; ступінь секретності зазначеної інформації; обсяг фінансування заходів, необхідних для охорони такої інформації; державний орган, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація чи громадянин, який вніс пропозицію про віднесення цієї інформації до державної таємниці, державний орган (органи), якому надається право визначати коло суб'єктів, які матимуть доступ до цієї інформації, та строк, протягом якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці. Такі рішення підлягають реєстрації Службою безпеки України та є підставою для формування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю. Порядок реєстрації рішень державних експертів з питань таємниць визначається Кабінетом Міністрів України [1, с. 9–13].

Слід зауважити, що листування керівників та виконавців секретних НДДКР, під час яких створюються нові зразки науково-технічної продукції, винахідників секретних винаходів (корисних моделей), які патентують їх, з державним експертом здійснюється через режимно-секретний орган.

Секретний винахід (корисна модель) – це насам-

перед винахід (корисна модель), виключні майнові права власника якого засвідчуються охоронним документом – патентом, який видається Патентним відомством (в Україні це – Державна служба інтелектуальної власності України) за поданою заявкою до ДП «Український інститут промислової власності» (далі – Укрпатент) [2, с. 1].

Об'єктом винаходу (корисної моделі) є: продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес (спосіб) або їх нове застосування. Сорти рослин і породи тварин, біологічні в своїй основі процеси відтворення рослин та тварин, що не належать до небіологічних та мікробіологічних процесів, топографії інтегральних мікросхем та результати художнього конструювання не можуть бути об'єктами винаходу (корисної моделі) [2, с. 6].

Строк дії патенту на винахід становить 20 років, а на корисну модель – 10 років. Строк дії секретного патенту на винахід (корисну модель) насамперед залежить від строку засекречуваності винаходу (корисної моделі) та в загальному обсязі не перевищує строку дії охорони патенту на винахід (корисну модель) [2, с. 6].

Строк засекречуваності винаходу (корисної моделі) залежить від строку, протягом якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці, яке зареєстроване у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю України. Це рішення встановлюється державним експертом з питань таємниць з урахуванням ступеня секретності інформації, критерії визначення якого встановлюються Службою безпеки України. Він не може перевищувати для інформації зі ступенем секретності «особливої важливості» – 30 років, для інформації «цілком таємно» – 10 років, для інформації «таємно» – 5 років [1, с. 11–13].

Слід пам'ятати про ще одну особливість патентування секретного винаходу (корисної моделі), яка не пов'язана із процедурою засекречування/розсекречування винаходу (корисної моделі) державним експертом з питань державної таємниці, а саме про те, що секретний винахід (корисна модель) може бути службовим. Позаяк забезпечення охорони державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях (тобто юридичними особами), діяльність яких пов'язана з державною таємницею, покладається на керівників зазначених органів, підприємств, установ і організацій [1, с. 5].

Службовий винахід створюється працівником при виконанні службових обов'язків чи доручень роботодавця, за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено іншого [2, с. 1].

Створення службового винаходу має кілька особливостей. По-перше, не всі працівники-винахідники підписують з роботодавцем трудовий договір (контракт), у якому чітко прописано, кому будуть належати майнові права на об'єкт інтелектуальної власності, та про умови виплати винагороди, її розмір за створення та використання службового винаходу.

З огляду на ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», зазначається, що право на одержання патенту на службовий винахід має роботодавець винахідника. Після того як винахідник подав роботодавцю письмове повідомлення про створений ним службовий винахід, роботодавець протягом чотирьох місяців повинен подати до Укрпатенту заявку на видачу патента на винахід (корисну модель) або передати право на реєстрацію патенту іншій особі, або прийняти рішення про збереження службового винаходу (корисної моделі) як конфіденційної інформації. Протягом цього строку роботодавець повинен укласти з винахідником письмовий договір щодо розміру та умов виплати йому (його правонаступнику) винагороди відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі) або іншої вигоди, яка може бути одержана роботодавцем [2, с. 9].

У своїх наукових працях правознавець Н. О. Халаїм досліджувала питання збереження винаходу як конфіденційної інформації. Вона стверджує, що коли роботодавець приймає рішення зберегти винахід як конфіденційну інформацію, то, на відміну від винаходу, який є результатом творчості, комерційна таємниця є не лише певним ідеальним об'єктом і результатом творчості [9, с. 12].

Винагороду, яку сплачує роботодавець винахідникові, слід поділити на два види: за створення службового винаходу та за його використання. Подібна винагорода може сплачуватися працівникові відповідно до договору між роботодавцем та працівником-винахідником у вигляді одноразового (паушального) платежу, відрахувань від продажу ліцензії (роялті) або комбінованих платежів. Розмір і порядок виплати винагороди визначаються умовами договору між винахідником і роботодавцем. У договорі мають бути чітко встановлені порядок визначення розміру винагороди і порядок її виплати [2, с. 9]. Остання умова означає, що факт наявності такого договору стає необхідною умовою для виплати винагороди за взаємною згодою сторін.

Винагорода має сплачуватися винахіднику додатково до основної заробітної плати. Таку позицію підтримують науковці О. Б. Бутнік-Сіверський та І. Ю. Кожарська. Вони зазначають, що на умовах трудових відносин та записів у трудових договорах про участь у винахідницькій діяльності винахідники одержують заробітну плату і, як

стимул, можуть одержати додаткову винагороду у вигляді премії за використання винаходу з ознаками службового винаходу [10, с. 29–34].

**Відповідність секретного винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності.** Перший крок, який потрібно зробити винахіднику для набуття прав на створений ним секретний винахід (корисну модель) – це перевірка фахівцем відповідності винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності.

У ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» зазначається, що винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним, а корисна модель – новою і промислово придатною. Новизна визначається тим, що винахід (корисна модель) не є частиною рівня техніки. Рівень техніки включає всі відомості, які у світі стали загальнодоступними до дати подання заявки до Укрпатенту. Винахідницький рівень винаходу для фахівця не є очевидним, тобто не впливає явно із рівня техніки. Винахід (корисна модель) визнається промислово придатним, якщо його може бути використано у промисловості або в іншій сфері діяльності [2, с. 7].

Зрозуміло, що для створення конкурентоспроможного науково-технологічного продукту на ринку потрібно на всіх стадіях його життєвого циклу для постійного удосконалення проводити науково-технічний пошук та аналіз патентної інформації, тобто патентні дослідження [7].

Проведення патентних досліджень на основі патентної та іншої науково-технічної інформації, яка стала загальнодоступною у світі, передбачає визначення технічного рівня продукції, тенденцій її розвитку, патентоспроможності, патентної чистоти та її конкурентоспроможності на світовому ринку.

В Україні проведення патентних досліджень регламентується державним стандартом ДСТУ 3575-97 «Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення» [7].

Маємо підкреслити, що вимоги вказаного стандарту є обов'язковими для суб'єктів господарської діяльності, діяльність яких в Україні повністю або частково фінансується з державного бюджету [7].

Основним документом, який складається на основі результатів проведення патентних досліджень, є звіт про патентні дослідження, матеріали якого використовуються при проведенні НДДКР.

Слід зауважити, що основними джерелами загальнодоступної патентної інформації України є офіційний патентний бюлетень «Промислова власність», патентні бази даних Укрпатенту та бібліотека Українського інституту науково-технічної і економічної інформації.

В офіційних патентних бюлетенях «Промислова власність» містяться реферативні дані про винахід





(корисну модель), які дають досить приблизне уявлення про суть винаходу (корисної моделі).

З 2007 року Державна служба інтелектуальної власності України забезпечила безоплатний доступ до спеціалізованої електронної бази даних «Винаходи (корисні моделі) в Україні» [11], у якій міститься інформація про бібліографічні дані, реферати, формули та описи до патентів.

На сьогодні працівниками Укрпатенту створено патентну базу даних секретних винаходів та корисних моделей, яка дозволяє проводити дослідження керівнику та виконавцеві при виконанні секретних НДДКР. Доступ до неї мають лише державні експерти з питань таємниць Укрпатенту.

Для проведення такого пошуку керівником та виконавцем секретних НДДКР потрібно мати дозвіл до державної таємниці, дозвіл від державного експерта з питань таємниці Укрпатенту на проведення пошуку та дозвіл від власників патентів, із якими вони хочуть ознайомитись.

**Оформлення матеріалів заявки на видачу секретного патенту.** Матеріали заявки на видачу секретного патенту оформляються відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [2] та Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України [5].

Вимоги до оформлення основних документів заявки (бланку-заявки, опису, формули, реферату та креслень) є незмінними як для секретних, так і несекретних винаходів (корисних моделей).

Суть винаходу (корисної моделі) розкриває опис [5, п. 6]. Він має бути прозорим і повним, щоб його (її) міг здійснити фахівець у зазначеній галузі. Умовно опис поділяють на розділи: зазначення індексу рубрики діючої редакції міжнародної патентної класифікації, до якої належить винахід (корисна модель), назва винаходу, галузь техніки, до якої належить винахід (корисна модель), рівень техніки, суть винаходу (корисної моделі), перелік фігур креслення (якщо на них є посилання в описі), відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу (корисної моделі).

Обсяг правової охорони, який надається патентом, визначається формулою винаходу (корисної моделі) [5, п. 7]. Вона має виражати суть винаходу (корисної моделі), якщо формула містить сукупність його (її) суттєвих ознак, достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Ознаки винаходу (корисної моделі) у формулі винаходу (корисної моделі) викладаються з можливістю їх ідентифікації, тобто однозначного розуміння їх змісту фахівцем на основі певного рівня техніки.

Креслення або графічні зображення оформлюють на окремому аркуші, у правому верхньому куті якого зазначають назву винаходу (корисної моделі) [5, п. 8].

Реферат відображає скорочений виклад змісту опису винаходу (корисної моделі) [5, п. 9]. Він включає назву винаходу (корисної моделі), галузь техніки, характеристику суті винаходу (корисної моделі) із зазначенням технічного результату, якого мають досягти. Реферат, який складають лише з інформаційною метою, служить тільки для тлумачення формули винаходу (корисної моделі) та визначення рівня техніки.

**Подача, реєстрація заявки на видачу секретного патенту та безпосередня реєстрація патенту у Патентному відомстві.** Заявку на видачу патенту України на секретний винахід (корисну модель) заявнику слід подавати до Укрпатенту українською мовою у двох примірниках через режимно-секретний орган. Обов'язково до заявки додається пропозиція заявника щодо віднесення винаходу (корисної моделі) до державної таємниці з посиланням на відповідні положення Закону України «Про державну таємницю» [1; 2, с. 2].

При подачі матеріалів заявки до Укрпатенту необхідно сплатити збір за подачу заявки. Розміри суми зборів та порядок їх сплати визначено Кабінетом Міністрів України [12].

Після реєстрації заявки в Укрпатенті державним експертом з питань таємниць проводиться попередня експертиза заявки щодо наявності в ній відомостей, які можуть бути віднесені до державної таємниці. Він надсилає своє рішення разом з матеріалами заявки до закладу експертизи Укрпатенту протягом місяця від дати одержання ним матеріалів заявки [2, с. 16].

Строк, протягом якого може діяти рішення про віднесення інформації, викладеної у заявці, до державної таємниці, встановлюється Державним експертом з урахуванням ступеня секретності інформації [2, с. 16].

Якщо Державний експерт прийняв рішення про віднесення заявленого винаходу (корисної моделі) до державної таємниці, він визначає коло осіб, які можуть мати доступ до нього, і все подальше діловодство за заявкою здійснюється у режимі секретності. Це рішення повідомляється заявнику впродовж місячного терміну [2, с. 16].

Реєстрація секретного патенту на винахід (корисну модель) здійснюється відповідно до Положення про Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на секретні винаходи, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України [6]. Положення визначає форму Державного реєстру патентів на секретні винаходи (корисні моделі), порядок його ведення, порядок видачі патентів України на секретні винаходи та їх дублікатів, а також установлює форму зазначених патентів.

Власник патенту ознайомлюється з реєстрацією свого секретного патенту в Державному реєстрі патентів на секретні винаходи (корисні моделі) від-

повідно до вимог Закону України «Про державну таємницю» [1; 2, с. 22].

**Реалізація прав, які випливають з отриманого секретного патенту.** Права, що випливають з патенту (декларацийного патенту) на секретний винахід (корисну модель), набувають чинності від дати внесення інформації про нього (неї) до Державного реєстру патентів на секретні винаходи (корисні моделі) [2, с. 28].

На жаль, виняткові майнові права власника та використання патенту на секретний винахід (корисну модель) обмежуються Законом України «Про державну таємницю» та за погодженням із Державним експертом з питань таємниць [1; 2, с. 28].

Власник секретного патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником, або дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору тільки за погодженням із Державним експертом з питань таємниць [2, с. 28].

Обмеження у використанні власником секретного патенту залежить від строку засекречуваності винаходу (корисної моделі). Зміна ступеня секретності винаходу (корисної моделі) чи його розсекречування здійснюється за рішенням Державного експерта з питань таємниць на прохання власника патенту у зв'язку із закінченням строку дії рішення про віднесення інформації про винахід (корисну модель) до державної таємниці або на підставі рішення суду [2, с. 27].

За таке обмеження з використання секретного патенту, що передбачене законодавством України, його власник може отримати грошову компенсацію на покриття витрат за сплату зборів. Спори щодо розмірів і порядку виплати грошової компенсації вирішуються у судовому порядку [2, с. 28].

Проте грошова компенсація, яка надається державою у вигляді сплати зборів за подачу заявки та підтримання чинності патенту, є недостатньою для власника патенту. Цю проблематику неодноразово досліджували в своїх працях науковці Л. Работягова та О. Пархоменко. Вони пропонують встановити додаткову матеріальну компенсацію власнику за засекречення винаходу (корисної моделі), як це зроблено у багатьох країнах світу [13, с. 27–28].

Отже, проаналізувавши нормативно-правову базу України та процедуру набуття майнових прав на секретні винаходи (корисні моделі) і їх захист, нами було виокремлено основні проблеми, з якими заявник зустрічається на різних етапах патентування секретних винаходів (корисних моделей). Для ефективного патентування секретних винаходів потрібно створити кращі умови для винахідників, які виявили бажання закріпити за собою виняткове

право використання своїх розробок, за рахунок вдосконалення національного законодавства в галузі інтелектуальної власності.

#### Список використаних джерел:

1. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – С. 93.
2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – С. 32.
3. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – С. 64.
4. Цивільний кодекс України: станом на 16 січня 2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – С. 356.
5. Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель: Наказ МОН України від 22 січня 2001 року № 22 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 9. – С. 386.
6. Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів і декларацийних патентів України на секретні винаходи: Наказ МОН України від 14 листопада 2001 року № 739 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 47. – С. 2125.
7. Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення: ДСТУ 3575-97. [Чинний від 1998.01.01]. – К.: Держстандарт України, 1997. – 7 с.
8. Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення: ДСТУ 3574-97. [Чинний від 1998.01.01]. – К.: Держстандарт України, 1997. – 7 с.
9. Халаїм Н. О. Суб'єкт майнових прав інтелектуальної власності на службовий винахід (корисну модель) / Н.О. Халаїм // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 4. – С. 10–12.
10. Бутнік-Сіверський О.Б. Евристика в інтелектуальній економіці або формування системи інноваційного підприємництва // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 8. – С. 29–34.
11. Спеціалізована база даних «Винаходи (корисні моделі) в Україні» Державного підприємства «Український інститут промислової власності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.uipv.org/searchINV/>.
12. Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2004 р. (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2004. – № 51. – С. 3354.
13. Пархоменко О. Правова охорона секретних винаходів / О. Пархоменко, Л. Работягова // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 8. – С. 24–28.





**Микола Пінчук,**  
кандидат юридичних наук,  
член Вищої кваліфікаційної  
комісії суддів України,  
суддя Верховного Суду  
України

# Теоретичні та практичні проблеми притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності

Незалежність судової влади – один з фундаментальних принципів організації правової держави. Розподіл функцій має здійснюватись таким чином, щоб гарантувати її незалежність від інших гілок влади. Незалежність суддів, як складова незалежності судової влади, є конституційним принципом організації та функціонування судів і професійної діяльності суддів. Зміст незалежності суддів полягає у їх самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя з будь-якими обставинами економічного, соціального, корпоративного чи будь-якого іншого характеру. Виходячи з цих засадничих принципів, необхідно оптимізувати механізм реалізації правових гарантій незалежності судової влади, наблизивши їх до міжнародних стандартів у сфері правосуддя.

Одним із напрямів у цьому процесі є удосконалення процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності починаючи з визначення дисциплінарного проступку відповідно до

статусу судді, класифікація дисциплінарних проступків з урахуванням тяжкості та правових наслідків їх вчинення, визначення переліку суддівських обов'язків, винне порушення яких становить зміст дисциплінарного проступку і характер правових наслідків накладення на суддю певного виду дисциплінарного стягнення.

Як форма соціального контролю інститут дисциплінарної відповідальності жодним чином не має входити в конфлікт з принципами суддівської незалежності та неправомірного втручання у процесуальну діяльність суддів. Здійснюючи дисциплінарне провадження, Вища кваліфікаційна комісія суддів України намагається максимально забезпечити дотримання балансу між контролем за додержанням законності у процесуальній діяльності суддів та забезпеченням їх незалежності. З ініціативи Голови Комісії створюються відповідні умови для взаємодії Вищої кваліфікаційної комісії та Вищої ради юстиції щодо вироблення

єдиних підходів у кваліфікації підстав дисциплінарної відповідальності суддів.

Слід зазначити, що іще на початку діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України сторонами у справі та іншими особами, зацікавленими у відповідному вирішенні судових справ, робилися спроби чинити тиск на суддів. Для цього до Комісії направлялися численні звернення, в яких вказувалося на порушення, допущені суддями під час розгляду конкретних судових справ. На перших порах роботи до Комісії надходило щороку більше 25 тисяч так званих звернень з відвертою критикою рішення в конкретних судових справах та образливими брутальними висловами на адресу суддів.

### **Як форма соціального контролю інститут дисциплінарної відповідальності жодним чином не має входити в конфлікт з принципами суддівської незалежності та неправомірного втручання у процесуальну діяльність суддів**

Пригадую чимало випадків, коли в засіданні Комісії брали участь напористі заявники. Якось одна з таких заявниць з'явилася в залі засідань прямо з базару, навіть робочий фартушок не зняла. Ще й з порога почала лаяти суддю, рішення якого їй так не сподобалося. Про яке вже забезпечення принципу конфіденційності могла йти мова, тим більше що в залі суду були присутні представники засобів масової інформації?

Далі ще цікавіше. На засідання Комісії прийшли дві адвокатеси, захопивши з собою відеокамеру, на яку вони записали перед цим суддю у його робочому кабінеті, намагаючись таким чином його скомпрометувати, використавши при цьому Вищу кваліфікаційну комісію суддів України. Та спроба не вдалася.

У подібних ситуаціях неможливо забезпечити принцип конфіденційності розгляду дисциплінарних справ стосовно суддів. Іще один аспект: засоби масової інформації формують громадську думку про найвищий ступінь корумпованості у судовій системі. Адже це своєрідне потурання поширенню подібних безвідповідальних заяв, які компрометують судову гілку влади, а також створюють благодатне підґрунтя для різного роду безпідставних скандальних ситуацій навколо судів та суддів.

Відповідно до Конституції України судді визнані носіями судової влади, які при здійсненні правосуддя є незалежними і підкоряються лише закону. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Однією з гарантій незалежності суддів є особлива процедура притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, яка є одним із засобів забезпечення виконання ними своїх службових обов'язків.

Частиною першою статті 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено перелік підстав, за наявності яких суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження. При цьому частиною другою вказаної статті передбачено, що скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь в його ухваленні, крім випадків, коли порушення допущено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення його до службових обов'язків.

Тобто у разі скасування або зміни судового рішення суддя, який брав участь у його ухваленні, може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності, якщо вчинене ним порушення допущено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків.

Отже, частина друга статті 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює додаткову до частини першої цієї статті підставу, за наявності якої суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження.

Зазначена підстава застосовується за умови скасування або зміни ухваленого суддею судового рішення та встановлення умислу при порушенні норм права або неналежного ставлення до службових обов'язків.

Факти умисного порушення суддями першої інстанції норм права та неналежного ставлення до службових обов'язків виявлялися апеляційними судами, про що, як правило, постановлялися окремі ухвали, які направлялися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для відповідного реагування.



Так, умисне порушення норм права та неналежне ставлення до службових обов'язків судді (Гребінківського районного суду Полтавської області Р.) було підтверджено за результатами перевірки інформації, наведеної в окремій ухвалі апеляційного суду Полтавської області від 27 березня 2012 року. В цій ухвалі йшлося про допущення суддею істотних порушень вимог кримінально-процесуального закону при розгляді кримінальної справи та постановленні вироку. Зокрема, суддею прийнято безпідставне рішення про скорочений розгляд кримінальної справи без дослідження всіх доказів при поверховому допиті підсудного. Також в порушення вимог норм процесуального права суддя розглянув справу за відсутності захисника засудженого, безпідставно залишив без розгляду зауваження на протокол судового засідання, заяви засудженого про ознайомлення з матеріалами кримінальної справи та протоколом судового засідання. З урахуванням викладених порушень, які не тільки впливають на якість здійснення правосуддя, але й ставлять під сумнів авторитет всієї системи правосуддя, колегія суддів апеляційного суду Полтавської області просила вжити до судді відповідних заходів реагування. Рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 13 вересня 2012 року до судді було застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді догани.

Умисне порушення норм права та неналежне ставлення до службових обов'язків судді (Кіровського районного суду Автономної Республіки Крим Ч.) також було встановлено апеляційним судом Автономної Республіки Крим, який 22 березня та 07 червня 2012 року постановив окремі ухвали.

В окремій ухвалі від 22 березня 2012 року було зазначено, що суддя 20 грудня 2011 року видалився до нарадчої кімнати для постановлення вироку у кримінальній справі. Втім, того ж дня він брав участь у публічних заходах з нагоди святкування Дня міліції, що відбувалися у закладі громадського харчування в присутності великої кількості осіб.

В окремій ухвалі від 07 червня 2012 року було зазначено, що суддя розглядав кримінальну справу більше ніж півтора року і її не вирішено по суті, незважаючи на наявність експертиз, інших доказів та матеріалів досудового слідства. Проаналізувавши постанову районного суду від 20 грудня 2011 року про повернення справи на додаткове розслідування, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що фактично всі недоліки досудового слідства судом було усунуто, однак вирок не було винесено.

За результатами проведеної перевірки викладе-

них фактів та обставин рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 24 жовтня 2012 року суддю було притягнуто до дисциплінарної відповідальності та застосовано до нього дисциплінарне стягнення у вигляді догани за неналежне ставлення до службових обов'язків.

### **З метою правильного застосування частини другої статті 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» як підстави дисциплінарної відповідальності судді необхідно визначити, хоча б на науковому рівні, критерії встановлення умислу при порушенні норм права та неналежному ставленні до службових обов'язків**

Недбалість судді (Кагарлицького районного суду Київської області З.) при постановленні вироку в кримінальній справі стала підставою для постановлення окремої ухвали апеляційного суду Київської області від 06 березня 2013 року, в якій було зазначено, що причиною скасування вироку стало істотне порушення вимог кримінально-процесуального закону. Зокрема, у вирoku мало місце посилання на неіснуючі транспортні засоби, що не були учасниками дорожньо-транспортної пригоди, яка сталася за участю засудженого. Крім того, суд всупереч вимогам КПК України (1960 року) постановив витрати, пов'язані з проведенням автотехнічних експертиз, стягнути із закладу, який їх проводив. У цьому випадку Вища кваліфікаційна комісія суддів України дійшла висновку про неналежне ставлення судді до виконання ним своїх обов'язків при розгляді кримінальної справи. Суддю було притягнуто до дисциплінарної відповідальності та застосовано до нього дисциплінарне стягнення у вигляді догани (рішення від 30 травня 2013 року).

Факти умисного порушення суддями норм права та неналежного ставлення до службових обов'язків виявлялися також судами касаційної інстанції, про

що постановлялися окремі ухвали, які направлялися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для відповідного реагування.

Зокрема, в окремій ухвалі Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 29 січня 2013 року зазначено, що всупереч вимогам ухвали апеляційного суду, якою було скасовано постанову суду першої інстанції про повернення справи на додаткове розслідування та направлення кримінальної справи на новий судовий розгляд, суддя (Держинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області К.) в порушення вимог КПК України (1960 року) не провів нового судового розгляду справи, безпосередньо не дослідив у справі всі зібрані досудовим слідством докази і розпочав розгляд справи зі стадії доповнень, після чого відразу перейшов до судових дебатів із наданням підсудному останнього слова. Судді (апеляційного суду Дніпропетровської області Б., М., Р.), перевіряючи справу в апеляційному порядку, не звернули увагу на вказані порушення, належним чином не перевірили усіх доводів апеляційної скарги. Крім того, апеляційний розгляд справи проведено незаконним складом суду, оскільки двоє суддів брали участь у перегляді апеляційним судом постанов суду першої інстанції за скаргами на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи. Колегією Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ також звернуто увагу на те, що кримінальна справа не була вирішена в судах більше 12 років. За результатами проведеної перевірки встановлено факти умисного порушення норм права суддею районного суду та неналежного ставлення до службових обов'язків суддів апеляційного суду, і рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 30 травня 2013 року цих суддів було притягнуто до дисциплінарної відповідальності та застосовано до них дисциплінарне стягнення у вигляді догани.

Факти неналежного ставлення до службових обов'язків установлювались також безпосередньо Вищою кваліфікаційною комісією суддів України за результатами вивчення судових рішень, які скасовувалися судами вищих інстанцій.

Так, під час перевірки звернення прокурора Київської області було встановлено, що підставою скасування апеляційним судом Київської області постановленого суддею (Ірпінського міського суду Київської області А.) вироку була невідповідність висновків суду, викладених у вирoku, фактичним обставинам справи. Зокрема, під час судового слідства було допитано експерта та свідка, покази яких не були зазначені у вирoku та їм не була дана відповідна оцінка. Крім того, в обвинувальному

висновку зазначено, що засуджений вчинив злочин у стані алкогольного сп'яніння, проте судом дана обставина була залишена поза увагою і не зазначена у вирoku, яким призначено покарання нижче межі, визначеної законодавством для покарання у вигляді позбавлення волі. Вища кваліфікаційна комісія суддів України вважала, що у даному випадку мало місце неналежне ставлення судді до виконання ним своїх службових обов'язків, тому відповідно до частини другої статті 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддю було притягнуто до дисциплінарної відповідальності та застосовано до нього дисциплінарне стягнення у вигляді догани (рішення від 27 вересня 2012 року).

У травні 2012 року до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України надійшло звернення прокурора м. Севастополя, в якому зазначено, що суддя (Ленінського районного суду м. Севастополя К.) неналежним чином виконує свої професійні обов'язки при здійсненні правосуддя, допускає суттєві порушення норм процесуального та матеріального права під час ухвалення судових рішень у кримінальних справах, які скасовано в апеляційному порядку, порушує розумні строки розгляду окремих кримінальних справ. За результатами перевірки Вищою кваліфікаційною комісією суддів України зроблено висновок про те, що систематичні порушення суддею вимог кримінального та кримінального-процесуального законодавства при розгляді кримінальних справ, що призвели до скасування судових рішень, повторного перегляду цих справ і, як наслідок, судової тяганини, доводять несумлінне виконання суддею своїх службових обов'язків та неналежне до них ставлення, що відповідно до частини другої статті 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» стало підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та застосування до нього дисциплінарного стягнення у вигляді догани (рішення від 14 листопада 2012 року).

Отже, факти умисного порушення суддями норм права та неналежного ставлення до службових обов'язків виявлялися як судами вищих інстанцій, про що постановлялися окремі ухвали, так і констатувалися Вищою кваліфікаційною комісією суддів України за результатами вивчення судових рішень.

З метою правильного застосування частини другої статті 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» як підстави дисциплінарної відповідальності судді необхідно визначити, хоча б на науковому рівні, критерії встановлення умислу при порушенні норм права та неналежному ставленні до службових обов'язків. А за результатами проведення круглого столу з цього питання слід прийняти відповідні рекомендації.





**Віктор Гевко,**  
дисциплінарний інспектор  
служби дисциплінарних  
інспекторів,  
кандидат юридичних наук,  
доцент

# Реформа українського правосуддя: очікування та ризику

Однією з умов підписання угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом є реформування правосуддя в Україні. Вже напрацьовано проекти змін як до Конституції, так і до інших законів України, що регулюють відносини у сфері управління правосуддя. Проте вони неоднозначно сприйняті фахівцями і містять певні суспільні ризики. Застереження до деяких з них були висловлені на Міжнародній конференції «Українське правосуддя: вимір у контексті європейських стандартів», яка відбулась у Києві 12 вересня за організації Центру політико-правових реформ і сприяння Посольства Королівства Нідерландів та Департаменту юстиції США. Оскільки судова гілка влади, крім усіх покладених на неї суспільством функцій, є інститутом стримувань і противаг у форматі відносин «держава – особа», то цілком логічно, що широка громадськість не може бути осторонь від обговорення та усвідомлення майбутніх наслідків реформи. Адже саме неупереджений, незалежний і справедливий суд своїм рішенням може зупинити свавілля з боку інших гілок влади в особі державних чиновників.

Зазвичай у країнах із розвинутою демократією суд має найвищий ступінь довіри як остання інстанція при вирішенні правових спорів. Суддя асоціюється з людиною чесною, непідкупною, справедливою, якій притаманні найкращі людські морально-етичні якості. Тому суд – це той лакмусовий папірець, з допомогою якого можна побачити, як ця конкретна держава захищає права та інтереси громадян, чи існує вона для суспільства, чи, може, навпаки. Очевидно, що коли в Україні судова система потребує реформування, то не все гаразд з виконанням нею своїх функцій. Про корупцію в судах та вибіркоче правосуддя ми чуємо не лише від уповноважених представників Європейського Союзу, а й щодня стикаємося з цим явищем. Отже, без сумнівів, зміни необхідні.

Перед тим як їх здійснювати, треба зрозуміти недоліки вітчизняної системи правосуддя, а вже потім виправляти їх на правовому та інституційному рівні. І перше, без чого не може повноцінно функціонувати судова система – це без довіри громадян до неї. За останніми даними різних соціологічних служб, рівень довіри до судової

гілки влади в Україні коливається приблизно від 5 % до цифри в межах соціологічної похибки – 2 %. Представники вітчизняної Феміди такі дані спростовують і «грішать» на ЗМІ, які нібито їх демонізують та підривають авторитет. Та питання зовсім не в точності цифри, а в тім, що найнижчий поріг недовіри з боку суспільства до судової гілки влади давно переїдений. І це доконаний факт та найбільша проблема, яку має розв'язати судова реформа.

Згідно з ідеєю вітчизняних ініціаторів реформи створення конституційних та законодавчих гарантій незалежності судів є тією ключовою умовою, яка наблизить роботу нашого правосуддя до європейських і міжнародних стандартів. З таким аргументом важко сперечатись. До того ж це одна з рекомендацій Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії), викладена у пропозиціях щодо наступних кроків судової реформи в Україні 12 листопада 2010 року.

З урахуванням думки євроекспертів навесні цього року був підготовлений проект Закону про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів та направлений до Венеціанської Комісії, який загалом отримав схвальні відгуки. Так, законопроектом, зокрема, пропонується відсторонити Верховну Раду України від призначення суддів, щоб забезпечити їх від політичної заангажованості під впливом політичних партій. Згідно із законопроектом суддів призначатиме Президент України за поданням Вищої ради юстиції. При цьому випробувальний термін 5 років, після якого суддя призначається довічно, також скасовується. Підвищено вік з 25 до 30 років, з якого особа може призначатись на посаду судді. Стаж роботи у галузі права збільшується до 5 років. Суддя до винесення обвинувального вироку судом не може бути затриманий чи заарештований без згоди Вищої ради юстиції за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Вища рада юстиції наділяється повноваженнями внесення подання на призначення на посади суддів та звільнення їх з посад.

Також пропонується змінити принципи формування Вищої ради юстиції (далі – ВРЮ), де більшість (12 членів) складатимуть судді з різних судових інстанцій, призначені з'їздом суддів України. По два представники від з'їзду адвокатів України і з'їзду вищих навчальних закладів та наукових установ. За посадою до складу Вищої ради юстиції входять Голова Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду України, Голова Ради суддів України та Генеральний прокурор України. Однак Генеральний прокурор – без права голосу при прийнятті рішень стосовно суддів.

Дійсно, пропонованими змінами до Конституції

України та інших законів посилюються гарантії незалежності суддів та автономія самоврядування системи правосуддя без будь-яких зовнішніх впливів. Але як це спрацює в українських реаліях і чи стануть судді незалежними насправді, а чи незалежними від закону по суті та безконтрольними взагалі, в тому числі від суспільства, спрогнозувати важко. Адже і сьогодні судді мають достатньо імунітету, але це жодним чином не впливає на якість правосуддя. Звільнення судді з посади і за чинним законодавством – процедура досить важка і трудомістка. Та виявляється, коли це «потрібно», то важелі впливу на суддю знаходяться і тоді не спрацьовують жодні гарантії. До того ж чи може бути незалежним суддя у країні, де корупція є домінуючою складовою державного управління і глибоко проникла у всі державні органи? А особливо у ті, які покликані з нею боротися: прокуратуру, міліцію, СБУ, податкові органи тощо. Якщо на суддю не можна буде вплинути безпосередньо, то, опосередковано впливаючи на його рідних і близьких через названі вище силові органи, його поведінку можна контролювати.

Отже, саме по собі збільшення законодавчих гарантій незалежності суддів без відповідних реформ в інших сферах державного управління не дасть бажаного результату. Навпаки, може посилити й без того негативні тенденції у сфері відправлення вітчизняного правосуддя. Про це наголошував на Міжнародній конференції «Українське правосуддя: вимір у контексті європейських стандартів» експерт з питань правосуддя, виконавчий директор Інституту моніторингу прав людини Генрікас Мічкєвічус. За його словами, незалежність судової гілки влади є основою правосуддя, але конституційні гарантії нічого не варті, якщо є інші шляхи впливу на суддів. Немає сенсу робити суддів незалежними, якщо вони є некомпетентними, безвідповідальними та безконтрольними. Окремі застереження лунали у виступах й інших учасників конференції.

Якщо будуть реалізовані указані законодавчі ініціативи, то це призведе до повної закритості судової гілки влади, передовсім від впливу суспільства. Бо з боку інших гілок влади вплив все ж таки можливий. Вища рада юстиції, більшість якої складатимуть судді, матиме неподільні повноваження як надавати право на мантию, так і забирати його у служителів Феміди. Тобто судова система буде сама себе відтворювати. У таких змінах немає нічого поганого, бо це наближає Україну до європейських стандартів організації судової влади. Проте в наших умовах це може мати зворотний ефект від бажаного.

Вітчизняна судова система, як і дві інші гілки





### 3 ПРАКТИКИ РОБОТИ

влади, вражена вірусом корупції. Тобто в межах цієї системи діють «тіньові правила», які цю корупцію підтримують. За великої поваги до всіх чесних суддів, кожен окремий елемент системи діє за встановленими у цій системі правилами, інакше він нею відчужується. Адже, за науковим визначенням, система (від дав.-гр. σύντηρα – «сполучення») – це множина взаємопов'язаних елементів, відокремлена від середовища і яка взаємодіє з ним як ціле. Тоді виникає закономірне питання, яким чином система буде самоочищатись, що, власне, і має бути кінцевою метою задекларованих змін. На жаль, запропонована реформа у сьогоднішньому вигляді не дає відповіді на такі запитання.

Українська судова система не зможе самоочиститись без входження до неї елементів нової якості та подолання «тіньових правил», які є основною перешкодою на шляху цього процесу. У цьому контексті на перший план виходить добір претендентів на суддівські мантиї.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 91 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» повноваження з добору кандидатів на посаду судді та проведення спеціальної перевірки покладені на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України (далі – ВККСУ). Критеріями спеціальної перевірки є встановлені статтею 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вимоги до кандидатів на посаду судді. Тобто якщо особа є громадянином України, не молодша двадцяти п'яти років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років і володіє державною мовою, то вона вправі подавати свою кандидатуру. Звичайно, вона має бути дієздатною, не мати хронічних психічних захворювань і непогашеної судимості. Якщо вона успішно пройшла процедуру визначення кваліфікації і показала відповідний рівень знань, то допускається до участі в конкурсі на зайняття посади судді.

Наділяючи особу надмірними повноваженнями з відправлення правосуддя від імені держави, надаючи їй особливий статус та вручаючи долі громадян України, ніхто й гадки не має, з якими намірами вона прагне обійняти посаду судді, якими мотивами керується, які морально-етичні якості має і як буде діяти надалі. Акцент у доборі суддів за чинним законодавством явно зміщений у бік визначення рівня юридичних знань. Та гарні знання не завжди можуть бути застосовані з чистими намірами та в інтересах суспільства. Правових механізмів, які б дозволили підбирати у судді кращих із кращих представників суспільства, людей чесних, покликаних служити ідеї утвердження законності та справедливості, здатних відновити довіру до судової гілки влади, реформою не запропоновано. Це означає, що й

надалі важко буде уникнути призначення на посади суддів осіб із сумнівною репутацією, що жодним чином не сприятиме очищенню системи правосуддя від корупції та суддівського свавілля.

Як приклад кардинально іншого підходу до добору кандидатів на посаду судді можна навести штат Вашингтон США. Там основною метою добору є накопичення якомога більше інформації про кожного кандидата з якомога більшої кількості джерел для забезпечення надійності процесу добору. Для цього залучаються поліція, спецслужби, податківці та інші державні органи і недержавні організації, які можуть володіти будь-якою інформацією про особу. Претендент заповнює анкету, у якій більше 300 питань, проходить багато співбесід. Неправдива відповідь хоча б на одне із питань або приховування інформації виключає його із списку кандидатів. Логіка перевірки полягає у тому, що нечесна, конфліктна людина, яка не володіє високими морально-етичними якостями, не може відправляти правосуддя, оскільки ніколи не буде користуватись довірою громадян. Разом з тим випадків, коли б особа, якій відмовили в участі у конкурсі на зайняття посади судді, на відміну від нашої практики, подавала з цього приводу до суду на Генерального радника Губернатора, який організовує добір, не зафіксовано.

Отже, перший висновок такий: без змін правил добору, що дозволять обирати на посади суддів кандидатів з високою репутацією, котрим довірятимуть громадяни, очікувати покращень в системі правосуддя не доводиться.

Іще одним важливим фактором, який може впливати на якісну зміну судової системи, є дисциплінарна відповідальність суддів. Станом на сьогодні дисциплінарну практику стосовно суддів місцевих і апеляційних судів здійснює Вища кваліфікаційна комісія суддів України, а стосовно суддів вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України – Вища рада юстиції. Щоправда, у разі встановлення порушення присяги з боку судді місцевого чи апеляційного суду ВККСУ приймає рішення про направлення рекомендації до ВРЮ для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади. Тобто рішення ВККСУ у цьому конкретному випадку є рекомендаційним і все залежить від ВРЮ.

Як показує практика, у значній кількості випадків ВРЮ не погоджується з рішенням ВККСУ і не вносить подання на звільнення судді з посади. Залишимо за рамками аналіз мотивів, якими керується ВРЮ, але у самій конструкції закону закладено конфлікт між двома самостійними державними органами, повноваження яких мали б бути чітко розмежовані. Виходить, що у ВККСУ сидять недо-

статньо кваліфіковані фахівці, щоб визначити наявність підстав для звільнення судді. Ці суперечності між державними органами системи правосуддя не додають авторитету жодному із названих органів і викликають у суспільстві сумніви щодо прозорості їхньої діяльності.

**Наділяючи особу надмірними повноваженнями з відправлення правосуддя від імені держави, надаючи їй особливий статус та вручаючи долі громадян України, ніхто й гадки не має, з якими намірами вона прагне обійняти посаду судді, якими мотивами керується, які морально-етичні якості має і як буде діяти надалі. Акцент у доборі суддів за чинним законодавством явно зміщений у бік визначення рівня юридичних знань**

Навіть без цих суперечностей суспільство не зовсім довіряє таким рішенням. Не піддаючи сумніву чесність, порядність і високу кваліфікацію членів ВККСУ, які майже всі є суддями за статусом, при розгляді ними дисциплінарних справ щодо суддів питання загальної довіри до судової гілки влади і корпоративності залишається актуальним. Пропоновані реформою зміни відповіді на ці питання також не дають, бо в частині дисциплінарної практики все залишається без змін.

Прикладом розв'язання проблеми довіри і участі представників суспільства в очищенні системи правосуддя може бути діяльність Комісій з питань поведінки суддів у кожному штаті США. Насамперед всі вони створені і працюють на рівні конституційних органів штатів, наділені широкими повноваженнями та в своїй більшості представляють суспільство в особі його найкращих членів, що мають беззаперечну репутацію.

Наприклад, Кваліфікаційна комісія штату Джорджія може притягувати суддів до дисциплінарної відповідальності, звільняти суддів та відправляти їх у примусову відставку. Складається вона із семи членів: двоє суддів, визначених Верховним Судом штату; троє – члени адвокатури штату Джорджія, які є активними членами не менше 10 років і були обрані Радою директорів адвокатури штату; двоє громадян, призначених губернатором. Як видно зі складу комісії, представництво суддів у ній у значній меншості, що не породжує обвинувачення в необ'єктивності та корпоративності.

Ще одним прикладом може бути Комісія з питань поведінки суддів штату Вашингтон. Вона є незалежним органом судової гілки влади і має юрисдикцію над суддями Верховного Суду штату, суддями місцевих та апеляційних судів, суддями магістрату тощо. Комісія складається з одинадцяти членів, а також з одинадцяти альтернативних членів, які призначаються для розгляду справи за відсутності члена Комісії, до якого вони прикріплені. До її складу входять: три судді з судів різного рівня; два члени асоціації адвокатів; шість громадян, які користуються повагою суспільства і не є юристами, призначаються губернатором.

Повноваження комісій у кожному зі штатів приблизно однакові. Велика кількість різних видів стягнень дає можливість диференційовано підійти до розгляду кожного факту порушення з боку судді та визначити адекватне покарання. Так, серед стягнень можуть бути: попередження, приватне зауваження, публічне зауваження, догана, відсторонення, звільнення, відставка. Порівнюючи з видами стягнень, що визначені у вітчизняному законодавстві, серед яких лише догана і звільнення, слід зауважити, що такий широкий спектр дає можливість не лише суворо карати за допущені суддями неналежні вчинки, а й коригувати їхню поведінку, підштовхнути до усвідомлення ними хибності своїх вчинків і схилити до виправлення.

Висновок другий: якщо не поставити поведінку суддів під контроль суспільства, яке їх утримує і якому вони мають слугувати чесно, відправляючи правосуддя, жодних змін у судовій системі не відбудеться.

Такий контроль суспільство може здійснювати лише через своїх представників у комісіях з дисциплінарної практики суддів. Одним із варіантів могло б бути створення при ВККСУ дисциплінарної Комісії, до складу якої увійшли б троє суддів з числа членів ВККСУ, двоє – обраних з'їздом адвокатів і шестеро – від різних громадських організацій (відомі правозахисники, моральні авторитети, репутація яких у суспільстві не викликає сумнівів). Варіанти можуть бути й інші, але принцип представництва у подібних комісіях і громадського контролю за поведінкою суддів має визначальне значення.

Реформу судочинства важливо було б почати з малого – виконання Конституції України, стаття 129 якої проголошує гласність судового процесу. Сьогодні правосуддя у всіх судах чиниться за закритими дверима, адже через охорону без виклику судді жоден громадянин до приміщення суду потрапити не може. А поки питання довіри до судової гілки влади з боку суспільства залишається актуальним, залишаються і ризики, пов'язані з майбутньою реформою.





**Василь Кухар,**  
суддя,  
голова Харківського  
апеляційного господарського  
суду, кандидат юридичних  
наук

# Підготовка кандидатів у судді, суддів і працівників апарату судів: реалії сьогодення та шляхи вдосконалення

Суддівський фах з огляду на свою специфіку посідає особливе місце серед юридичних професій, оскільки вимагає не лише комплексних теоретичних знань у різних галузях права та практичних навичок їх застосування, але й певних моральних та психологічних якостей, що мають бути притаманні носієві судової влади. Саме тому законодавче та практичне вирішення питань, пов'язаних із підготовкою майбутніх суддів та доббором кандидатів на цю посаду, стало одним із ключових напрямів судової реформи в Україні.

Так, іще у 1999 році відповідно до розпорядження Президента України в Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого було створено факультет підготовки професійних суддів, а у 2002 році засновано Інститут підготовки професійних суддів при Одеській національній юридичній академії. При Державній судовій адміністрації України почала діяти Академія суддів України. Навчання у цих закладах має на меті розширення та поглиблення знань у різних галузях права, вдосконалення теоретичної бази та формування практичних навичок застосування законодавства.

Водночас у Харківському апеляційному господарському суді в 2003 році започатковано цілу

низку комплексних заходів з метою поєднання у процесі підвищення кваліфікації суддів найсучасніших наукових досягнень із напрацюваннями судової практики.

Відповідно до затвердженого головою суду плану на базі суду, починаючи з 2004 року, проводяться спільні заняття з удосконалення професійної підготовки суддів. До викладацької роботи залучаються провідні фахівці Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», судді Вищого господарського суду України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Харківського апеляційного господарського суду.

Друга частина кожного заняття проводиться у формі тематичних семінарів з актуальних питань цивільного та господарського законодавства і судової практики. Доповідачами та співдоповідачами на семінарах виступають судді Харківського апеляційного господарського суду, а також господарських судів Харківської, Сумської та Полтавської областей.

Невід'ємною частиною комплексу заходів зі спеціальної фахової підготовки суддівських кадрів є також стажування суддів господарських судів Харківського апеляційного округу. Починаючи з січня 2009 року

відповідно до затвердженого графіка стажування щомісяця проводиться на базі Харківського апеляційного господарського суду протягом тижня.

Слід зазначити, що до місцевих господарських судів були направлені розроблені Харківським апеляційним господарським судом Методичні рекомендації з підвищення рівня професійної компетентності суддів та працівників апарату суду із застосуванням інтерактивних кейс-технологій (автори – Кухар В. І., Афанасьєв В. В., Бондаренко В. П.), що дозволяють найбільш ефективно застосувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань. Метод «case-study» також сприяє розвитку самостійного мислення, уміння вислуховувати і враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловлювати свою. Крім того, цей метод допомагає проявити і удосконалити аналітичні навички судді, навчитися працювати в судовій колегії, знаходити найбільш раціональне вирішення проблеми.

Двічі на рік місцеві господарські суди інформують апеляційний господарський суд про заходи, які були проведені із застосуванням кейс-технологій.

У 2010 році прийнято Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Під час впровадження його приписів необхідно було «змінити формат судової системи таким чином, щоб суддя, пройшовши всі етапи відбору, рекомендацій, переведень, був підготовлений здійснювати судочинство на належному рівні, а національна судова система відповідала високим світовим стандартам» [2, с.9].

Як зазначає голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України І. Самсін, цим нормативним актом в Україні фактично було визначено вектор розвитку системи спеціальної підготовки суддів як обов'язкової складової суддівської кар'єри, що зумовлює актуальність питання щодо наукового пошуку оптимальних методик і схем організації системи спеціального навчання суддів [3, с.11].

Саме на формування системного підходу в організації спеціальної підготовки спрямована діяльність Національної школи суддів України як державної установи зі спеціальним статусом, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи та веде науково-дослідну діяльність. Наявність такого незалежного від законодавчої та виконавчої влади органу, що опікується питаннями підготовки працівників судових органів, незалежні європейські експерти вважають важливою гарантією незалежності суду в цілому [4, с.14].

Як зазначають Н. Шукліна та О. Іщенко, юридичний статус Національної школи суддів України потребує приведення у відповідність до європейських і міжнародних стандартів, що має стати наступним кроком у стратегії реалізації положень судово-правової реформи 2010 року [5, с.17].

Водночас, з огляду на те, що питання підготовки

та підвищення кваліфікації суддів є нагальними і не можуть бути відкладені до моменту вдосконалення законодавчого забезпечення діяльності Національної школи суддів України, Харківським апеляційним господарським судом у взаємодії з Харківським регіональним відділенням Національної школи суддів України проводиться комплексна робота з підвищення кваліфікації працівників судів апеляційного округу.

Враховуючи міжрегіональний статус Харківського апеляційного господарського суду, головою суду разом з Харківським регіональним відділенням Національної школи суддів України визначено, що підвищення кваліфікації суддів та працівників апаратів господарських судів Харківського апеляційного округу буде проводитися на базі Харківського апеляційного господарського суду. Судді та працівники апарату суду беруть активну участь у підготовці та організації навчального процесу.

Як зазначає В. І. Татьков, організація спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, що покладена на Національну школу суддів, полягає не лише в підготовці слухача до здачі кваліфікаційного іспиту, а й у підготовці його до подальшої роботи на посаді судді [6, с.15]. Тому вважаємо, що першочергову увагу в процесі підготовки суддів має бути приділено саме накопиченню досвіду практичної роботи, причому слід погодитися з точкою зору С. Штогуна, який вказує на важливість не лише рівня теоретичних знань (який, як правило, відображений у додатку до диплома), а й професійно-ділових та морально-психологічних аспектів діяльності майбутнього судді [7, с.5].

Через виняткове значення названих аспектів можливість заочного навчання суддів та кандидатів на цю посаду виключена. З іншого боку, оптимальна організація процесу денного навчання є метою, яка на сьогодні поки що не досягнута.

Зокрема, на нашу думку, досконалішого законодавчого врегулювання потребує низка питань, починаючи з відбору кандидатів на навчання у Національній школі суддів України. Існуючий нині підхід при всій його демократичності та прозорості видається надто узагальненим. Так, до тестів, що складають кандидати, включено питання з усіх галузей права. Проте метою перевірки знань має бути не визначення рівня всебічної теоретичної підготовки (як при навчанні у юридичному вищому навчальному закладі), а ступінь готовності кандидата працювати в суді обраної ним спеціалізації та застосування набутих знань в суді відповідної юрисдикції, що має знайти відображення у тестових завданнях.

Крім того, не слід забувати, що підготовка кадрів здійснюється саме для судової системи і що в апараті судів працюють люди, безпосередньо задіяні у процесі відправлення судочинства (помічники суд-



### 3 ПРАКТИКИ РОБОТИ

дів, секретарі судових засідань тощо), які набувають безцінного практичного досвіду. У зв'язку з цим слушною видається пропозиція щодо допущення до складання тестів лише тих осіб, які мають не менше п'яти років стажу роботи в суді, з них не менше трьох років на посаді помічника судді. Такий порядок відповідав би загальним принципам добору кандидатів на посади в інших юридичних професіях. Зокрема, для кандидата на посаду нотаріуса законодавцем встановлено таку обов'язкову умову, як трирічний стаж роботи помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори (ст. 3 Закону України «Про нотаріат»). Водночас для зайняття посади судді, що є не менш відповідальною та важливою для суспільства, подібна вимога відсутня.

Безумовно, стаж роботи в апараті суду сам по собі не є гарантією того, що кандидат відповідає встановленим вимогам, адже далеко не кожен помічник судді володіє професійними та моральними якостями, необхідними для роботи на посаді судді. Висновок про їх наявність або відсутність може зробити лише колектив суду, тому доцільно було б встановити таку обов'язкову умову для кандидатів, як наявність рекомендації зборів колективу суду.

Після успішного проходження тестування кандидату має бути запропоновано не загальний курс лекцій в Національній школі суддів України (як це практикується тепер), а предметне навчання-стажування з урахуванням обраної спеціалізації у визначених базових судах апеляційної інстанції.

Адже так, як відбувається сьогодні, коли збирається велика кількість слухачів, яким читають лекції з усіх правових дисциплін, це не сприяє підвищенню рівня знань (через певну хаотичність та розпорошеність навчальних програм), а відтак кандидати на посаду судді отримують несистемні та поверхові знання. Така організація навчального процесу призводить до неефективних витрат бюджетних коштів.

Натомість у запропонованій нами схемі навчання, організованих апеляційними судами спільно з Національною школою суддів України та її регіональними відділеннями, слухачі матимуть можливість поглибленого «занурення» як в теорію, так і у практику застосування відповідних галузей матеріального права та швидкого опанування процесуальної діяльності.

Водночас, зважаючи на завантаженість суддів основною роботою, вважаємо, що до проведення лекцій та семінарських занять мають бути обов'язково залучені висококваліфіковані фахівці – викладачі Національної школи суддів України, які працюватимуть відповідно до розроблених Національною школою суддів України програм та методик. Вирішення цих питань потребує особливої

уваги, що відповідає завданням Національної школи суддів України з реалізації Стратегічного плану розвитку судової влади на 2013–2015 роки, затвердженого Радою суддів України 21 грудня 2012 року. Згідно з планом передбачається розробити національні стандарти професійного навчання кандидатів на посаду судді, підвищення кваліфікації суддів та навчання працівників апаратів судів, урахувати їх при розробці та впровадженні навчальних програм для суддів та працівників апаратів судів, системи оцінки, вимог до викладачів тощо, зокрема при запровадженні спеціальної навчальної програми для керівників апаратів судів, навчальних програм щодо користування програмним забезпеченням, програм з етики та ін. [8, п. 6.3].

Після проходження майбутнім суддею такої підготовки логічним етапом стало б стажування на базі відповідного суду тривалістю шість місяців. З цієї метою до штатного розпису судів слід ввести посаду «стажист» із посадовим окладом, наприклад, на рівні помічника судді. Під час такого стажування кандидат у судді міг би детально ознайомитися з організацією роботи суду в цілому та безпосередньо з різними стадіями та аспектами діяльності з розгляду справ, набути першого досвіду роботи вже як суддя. Крім того, такий порядок дозволить вирішити нині існуючі проблеми, пов'язані з проходженням кандидатами на посаду судді спеціальної підготовки в Національній школі суддів України за денною формою навчання, оскільки чинним Положенням про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, затвердженим рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 12.02.13 №5/зп-13, не визначено механізму звільнення з посади працівника, який є кандидатом на проходження спеціальної підготовки на посаду судді, не зазначено місця збереження його трудової книжки та не вирішено питання щодо зарахування часу проходження спеціальної підготовки до стажу роботи.

Після завершення вказаного етапу, проходження відповідної атестації, за її результатами кандидатові надається характеристика-рекомендація щодо можливості виконувати роботу судді з урахуванням вміння застосовувати на практиці теоретичні знання, а також психоемоційних якостей особи, яка бажає бути суддею. Тобто саме на цьому етапі здійснюється оцінка якостей особистості кандидата, які необхідні для суддівської роботи, але не можуть бути виявлені ні шляхом письмового тестування, ні навіть під час усного екзамену чи співбесіди.

Йдеться, зокрема, про здатність обрати правильну стратегію в конфліктній ситуації (зважаючи на те, що за специфікою своєї роботи суддя, розглядаючи справу та вирішуючи спір, завжди перебуває у центрі конфлікту), а також про контроль над власними

емоціями, вираженість, психологічну стабільність та вміння подолати стрес [9, с.82].

Важливе значення мають і навички командної роботи та лідерські якості, які необхідні для ефективної взаємодії з колегами-суддями та оптимальної організації роботи працівників апарату, які задіяні у процесі відправлення правосуддя. Особливу увагу має бути приділено оцінці того, наскільки рівень моральних якостей кандидата відповідає статусу судді [10, с.209].

На нашу думку, лише після успішного проходження усіх перерахованих етапів кандидат може бути допущений до складення кваліфікаційного іспиту перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, яка враховуватиме не лише повноту й правильність відповідей під час самого іспиту, але й результати попередніх етапів підготовки кандидата на посаду судді.

Винятково важливе значення має і постійне підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату суду, для здійснення якого також мають бути розроблені спеціальні програми та методики. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 6 ст. 54) передбачено двотижневий строк підготовки суддів у Національній школі суддів України.

З метою максимально ефективного використання вказаного часу пропонуємо встановити порядок, за яким протягом одного тижня судді місцевих господарських судів братимуть участь у лекційних та семінарських заняттях, а другий тиждень присвячуватиметься проходженню практичного стажування у базових судах апеляційної інстанції.

Як уже зазначалося, у Харківському апеляційному господарському суді, на базі якого таке тижневе стажування суддів апеляційного округу проводиться вже протягом п'яти років, розроблено Положення про стажування, у кожній із судових палат визначено суддів, відповідальних за цей напрям роботи. Під їх керівництвом судді місцевих господарських судів відвідують судові засідання, беруть участь у складенні проектів процесуальних документів та узагальненню судової практики, обговорюють особливості застосування нормативних актів у судочинстві та причини скасування судових актів в апеляційному і касаційному порядку, знайомляться з роботою апарату суду.

Після закінчення стажування кожен суддя місцевого господарського суду проходить співбесіду з суддями – керівниками стажування, з головою суду, а також перевірку рівня правових знань і практичних навичок за допомогою спеціально розроблених тестів.

Ураховуючи комплексний характер зазначеного заходу з підвищення кваліфікації та його підтверджену часом ефективність, вважаємо, що строк стажування має зраховуватися до загального терміну підвищення кваліфікації.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що теоретичну підготовку як кандидатів у судді, так і суддів під час підвищення кваліфікації слід систематично та послідовно поєднувати із виробленням навичок практичного правозастосування. Тому закріплення на законодавчому та організаційному рівні запропонованих нововведень сприятиме істотному підвищенню професійного рівня підготовки кандидатів у судді, суддів та працівників апарату суду, що, безумовно, позитивно позначиться на ефективності здійснення судочинства.

### Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010, №2453-VI // Голос України. – 2010. – № 142.
2. Татьков В. Законодавство має бути голосом розуму, а суддя — голосом закону // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2011. – С. 9-11.
3. Самсін І. Освіта суддів: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2012. – № 1. – С.10-15.
4. Доклад «Подготовка судей» рабочей группы «Профессиональные судебные системы» в рамках программы ЕС и СЕ «Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства» // Генеральная дирекция по вопросам прав человека и верховенства права. – Страсбург, май 2012. – 273 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/Source/judic\\_reform/Eastern%20Partnership\\_Report%20on%20Training%20of%20Judges\\_Russian\\_final%20version.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/Source/judic_reform/Eastern%20Partnership_Report%20on%20Training%20of%20Judges_Russian_final%20version.pdf)
5. Шукліна Н., Іщенко О. Національна школа суддів України: погляд у майбутнє // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2013. – № 1. – С.14-17.
6. Татьков В. І. На шляху до ефективного судочинства / В. І. Татьков // Організація роботи та адміністрування в господарських судах України: матеріали науково-практичної конференції, 23–24 квітня 2013 року, м. Харків. – 2013. – С.12-18.
7. Штогун С. Національна школа суддів як шлях до здобуття суддівської професії // Юридичний вісник України. – 2012. – № 24 (16–22 червня).
8. Стратегічний план розвитку судової влади на 2013–2015 роки, затверджений Радою суддів України 21.12.2012 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал «Судова влада України». Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/969076/rsusp/>
9. Управління конфліктами та стресом: Посібник для працівників апарату суду. – Київ, 2010. – 193 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/userfiles/AngerManagement.pdf>
10. Клеандров М.І. Статус судьи: правовой и смежный компоненты / М.И. Клеандров. – М. – 2008. – 448 с.





**Тамара Гогусь,**  
завідувач сектору  
з питань доступу  
до публічної інформації  
та звернень громадян  
Вищої кваліфікаційної комісії  
суддів України

# Питання реалізації законодавчих положень щодо захисту прав громадян на отримання публічної інформації

Реалізація права кожного на доступ до публічної інформації тісно пов'язана з якістю законодавства у цій сфері. Удосконалення законодавчої бази, що регулює питання доступу до публічної інформації, поліпшує ситуацію із забезпеченням права на доступ до неї.

Понад 90 країн світу прийняли закони про доступ до публічної інформації. 3-поміж 56 держав-членів організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) право на доступ до інформації про діяльність влади на рівні конституції закріпила 21 країна. 45 держав-членів ОБСЄ мають спеціальні закони про доступ до інформації [4, с. 10].

Відповідно до частини 2 статті 32 Конституції України, кожен громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею [1, с. 32].

Вирішення питання забезпечення права кожного на доступ до інформації, що перебуває у володінні

суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес, передовсім тісно було пов'язано із прийняттям у січні 2011 року Закону України «Про доступ до публічної інформації», що набрав чинності 9 травня цього ж року та закріпив засади рівності кожного на доступ до публічної інформації та право її шукати й отримувати від установ і відомств, що нею володіють.

У статті 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» закріплено, що публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених вказаним вище Законом [3, с. 1].

Про те, чи досягнуто цілей, що ставилися при

прийнятті цього Закону, може свідчити лише практика його застосування. Так, зокрема, аналізуючи діяльність сектору з питань доступу до публічної інформації та звернень громадян секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, на який покладено обов'язки забезпечувати право громадян на доступ до публічної інформації, надавати інформацію за запитом, здійснювати їх реєстрацію тощо, слід відзначити такі тенденції.

Починаючи із 2011 року спостерігається динаміка зростання кількості поданих запитів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України на отримання публічної інформації, розпорядником якої вона є. Це, безумовно, свідчить про досить високий коефіцієнт активності та обізнаності громадян в частині реалізації їхніх прав у цій сфері. Так, у 2011 році до Комісії надійшло 79 інформаційних запитів; у 2012 році – 393; у 2013 році (станом на 15.10.2013) – 232. На кожен із поданих запитів відповідними структурними підрозділами було підготовлено та надано вичерпну відповідь у встановлені законодавством строки.

Ураховуючи специфіку діяльності Вищої кваліфікаційної комісії України як постійно діючого органу в системі суду України, до його повноважень належить, зокрема, здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів місцевих та апеляційних судів. Тому значна кількість запитів стосувалася саме надання інформації щодо підстав та порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [2, с. 83]; кількості розглянутих скарг, результатів їх розгляду; прогнозованої кількості вакантних посад суддів на поточний рік; порядку проведення добору кандидатів на посаду судді вперше та перелік документів, необхідних кандидатам для участі у доборі; рішень Комісії щодо врегулювання питань організації і проведення добору кандидатів на посаду судді вперше; проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді тощо.

Найбільш актуальними і водночас проблемними питаннями за запитами громадян у 2013 році були ті, що стосувалися тлумачення поняття «стаж роботи в галузі права». Зважаючи на відсоток звернень на отримання зазначеної інформації, Вищою кваліфікаційною комісією суддів України у взаємодії з Вищою радою юстиції було розпочато роботу з удосконалення процедури спеціальної перевірки кандидатів на посади суддів та визначення критеріїв для встановлення стажу роботи в галузі права.

Важливим аспектом забезпечення права доступу до публічної інформації є висвітлення її на офіційному веб-порталі Комісії у мережі Інтернет. Зокрема, за допомогою вказаного ресурсу можна ознайомитися: зі структурою Комісії; з основними

нормативними актами, що регулюють її діяльність; з графіком прийому громадян; з формою подання запиту; з переліком відомостей, що становлять службову інформацію; з видами публічної інформації, розпорядником якої є Комісія, тощо.

Одним із найважливіших чинників, що безпосередньо впливають на роботу сектору з питань доступу до публічної інформації секретаріату Комісії, є людський. Так, виходячи із практики роботи відділу, не завжди з боку запитувачів надходять конкретно сформульовані запити стосовно інформації, що їх цікавить. Як наслідок, розпорядники інформації надають відповіді в межах своїх повноважень, що часто запитувачами трактується як безпідставна відмова у задоволенні запиту. Тому на особистому прийомі громадян працівники сектору намагаються одразу вирішити порушене питання під час розмови. Якщо вирішення питання, з яким звернувся громадянин, не стосувалося повноважень Комісії, йому працівниками сектору було роз'яснено, до якого державного органу, підприємства, установи чи організації доцільно звернутися.

Як випливає зі статистичних даних щодо структури звернень за їх видами, переважна кількість запитів подається у формі скарг та заяв (клопотань). За час існування сектору з питань доступу до публічної інформації та звернень громадян секретаріату Комісії пропозицій щодо удосконалення його роботи від громадян не надходило. Вагома частка звернень до Комісії були повторними, зокрема, вони стосувалися тих питань, щодо яких вже було прийняте рішення Комісії по суті.

Таким чином, аналіз роботи сектору з питань доступу до публічної інформації та звернень громадян секретаріату Комісії свідчить про створення належних умов щодо забезпечення прозорості та відкритості діяльності Комісії, ефективного механізму реалізації права кожного на доступ до публічної інформації.

### Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254 к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-45. – С. 529.
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – С. 314.
4. Головенко Р., Котляр Д., Нестеренко О., Шевченко Т. Науково-практичний коментар Закону України «Про доступ до публічної інформації». – К.: ГО «Фундація «Центр суспільних медіа», 2012. – 335 с.







**Владимир Косатый,**  
старший специалист  
отдела анализа  
деятельности судов  
Национальной  
администрации судов  
Литовской Республики

# Виртуальная экскурсия по Национальной администрации судов Литвы

В этой статье мы хотели бы познакомить читателя с Национальной администрацией судов Литовской Республики. Это знакомство мы начнем с нормативной базы. Статус Национальной администрации судов как части системы судебного самоуправления предусмотрен статьёй 124 Закона о судах.

Основным правовым актом, который регулирует деятельность Национальной администрации судов Литовской Республики, является Закон о Национальной администрации судов, принятый 14 марта 2002 года. Согласно части 1 статьи 1 Закона основной целью деятельности администрации является обслуживание институций судебного самоуправления и судов. Осуществляя эту цель, Национальная администрация судов должна создать условия для организационной и административной деятельности этих институций. Законом также определены функции Национальной администрации судов. На данный момент в этом списке 33 функции. В уставе Национальной администрации судов перечень функций ещё расширен, и он состоит из 43 пунктов. Не желая утомлять читателя перечислением этих функций, расскажем о конкретной работе администрации. Для этого мы проведем виртуальную экскурсию по ее структурным подразделениям.

На данный момент Национальная администрация судов состоит из 10 отделов. Нашу экскурсию

мы начнем с самого многочисленного – отдела права и администрирования. Он занимается вопросами, связанными с деятельностью администрации: управление персоналом, регистрация поступающих документов, подготовка внутренних правовых актов, представительство интересов администрации в судах и прочих организациях. Второй массив функций отдела связан с обслуживанием институций судебного самоуправления. Работники отдела готовят материалы и обеспечивают работу заседания Всеобщего собрания судей, Совета судей, дисциплинарных органов. Также деятельность отдела связана с вопросами судейской карьеры: обслуживание специальной экзаменационной комиссии и комиссии по отбору претендентов, а также заполнение соответствующих регистров. Перечисление функций отдела права и администрирования можно продолжать и дальше, всего их предусмотрено 58, но, желая представить и другие наши отделы, продолжим нашу экскурсию.

Отдел анализа деятельности судов – об основном направлении деятельности подразделения говорит его название. Отдел ведет наблюдения за различными аспектами деятельности судов, исключая непосредственное рассмотрение дел. Объекты, на которые обращено непосредственное внимание отдела, тоже можно разделить на две группы. К первой принадлежат статистические данные. Это

могут быть данные о нагрузках судей, которые рассчитываются по установленной Советом судей форме, о количестве поступивших дел, сроках рассмотрения дел или выполнения отдельных действий. Важным источником этих данных является информационная система судов Литвы. Вторую группу данных составляет информация об административных и организационных действиях. Например, сейчас отдел производит сбор данных о старте проекта электронных услуг в сфере судопроизводства.

Упомянув информационную систему судов, естественным кажется переход к знакомству с отделом информатики. Одна из основных его задач – поддержание информационной системы и ее отдельных модулей в рабочем состоянии, получение статистических данных и консультации пользователей в судах. Также отдел принимает участие в реализации инновационных проектов: уже упомянутого проекта электронных услуг, системы управления документами в судах. Отдел информатики осуществляет присмотр за компьютерной инфраструктурой Национальной администрации судов.

Далее познакомим читателя с отделом, без которого эта виртуальная экскурсия не состоялась бы – отделом международных отношений. Опять же, как следует из названия отдела, основной сферой его деятельности является поддержание и развитие отношений с иностранными субъектами: налаживание связей для обмена опытом, поиск возможностей для международных стажировок судей и участия в международных мероприятиях. Одна из самых важных функций отдела связана с деятельностью европейской сети Советов судей – он принимает участие в создании условий для активного участия Совета судей Литвы в сети. Отдел также занимается сбором и обобщением международной практики по актуальным для судебной системы вопросам. Организация видеоконференций, во время которых иностранные суды могут опрашивать свидетелей в Литве, а суды Литвы, соответственно, лиц, находящихся за границей – ещё один аспект деятельности отдела.

Далее в программе нашего знакомства – отдел общих дел. И вновь мы сталкиваемся с подразделением, которое отвечает за обеспечение работников администрации необходимым инвентарём, создание безопасных условий для труда, занимается централизованным обеспечением судов. Важным аспектом деятельности отдела является участие в инвестиционных проектах и организация ремонтных работ помещений суда, и даже участие в строительстве новых зданий. Отдел также осуществляет общественные закупки товаров и услуг, распределяет имеющиеся материальные ценности.

Теперь заглянем в самый молодой отдел администрации судов – отдел обучения. Частью нашей дружной семьи он стал в начале этого года, но по количеству работников он ничем не уступает старожилам. Основной его функцией является создание программ, организация различных семинаров и курсов, предназначенных для обучения и повышения квалификации судей. Также отдел принимает участие в создании условий для обучения работников судов. Отдел тесно сотрудничает с уже знакомым нам отделом международных отношений в поисках возможностей для организации международных стажировок судей.

Нельзя обойти стороной наш самый общительный отдел – отдел коммуникаций. В его функции входит репрезентация Национальной администрации судов, поддержание контактов с общественностью и создание позитивного имиджа организации. Также отдел старается работать на благо судов. Важно отметить, что отдел ответственен за подготовку стратегии коммуникаций судебной системы Литвы и её претворение в жизнь. Отдел активно участвует в организации пресс-конференций, дискуссий за круглым столом представителей судов, академической общественности. Национальная администрация судов издает свой журнал *Teismai.lt*.

Дальше путь ведет нас в отдел стратегического планирования. Его деятельность связана с управлением финансовых ассигнаций и инвестиций, подготовкой планов стратегического развития Национальной администрации судов. Решая эти задачи, подразделение собирает данные о существующих потребностях в судах, оценивает их обоснованность. Также важной частью его полномочий является возможность вносить предложения о перераспределении выделенных средств.

Следующее подразделение, с которым хотим познакомиться читателей, – отдел внутреннего аудита. Во время аудитов в судах проверяется функционирование систем внутреннего контроля, соответствие административной деятельности судов требованиям нормативных актов, правильность финансовой отчетности и многие другие аспекты деятельности судов, исключая, конечно, процесс рассмотрения судебных дел.

И вот наш путь привел в последний отдел администрации – финансов и бюджета. Основной его задачей является управление бухгалтерией администрации. Одна из особых функций отдела – выплата пенсий бывшим судьям.

Надеемся, что наша экскурсия по отделам Национальной администрации судов не слишком утомила читателей и помогла, пусть только в общих чертах, познакомиться с нашей деятельностью на благо судебной системы Литовской Республики.



## Члени Комісії задекларували свої доходи

*Відповідно до законодавства України Голова та члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України подали декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2013 рік.*

### Самсін Ігор Леонівч

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 448227,45 грн, у тому числі: заробітна плата – 415926,67 грн, дохід від викладацької, наукової та творчої діяльності – 12672,78 грн, дивіденди, проценти – 19628 грн. Сума коштів на рахунках у банках – 290832 грн. Загальна сума сукупного доходу членів сім'ї – 2357484 грн. Сума коштів на рахунках членів сім'ї у банках – 524340 грн.

І. Л. Самсіну належать земельні ділянки загальною площею 9500 кв. м, садовий будинок загальною площею 160 кв. м.

Сім'ї І. Л. Самсіна належать земельні ділянки загальною площею 3400 кв. м, квартири загальною площею 475 кв. м, житловий будинок загальною площею 140 кв. м, садовий (дачний) будинок загальною площею 250 кв. м та інше нерухоме майно загальною площею 175 кв. м, автомобіль Мерседес (об'єм 3,2) 2010 року випуску.

### Пінчук Микола Григорович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 788956 грн, у тому числі: заробітна плата – 479344 грн, інші види доходів – 309612 грн.

М. Г. Пінчуку належать: житловий будинок загальною площею 66 кв. м, земельна ділянка 3700 кв. м, садовий (дачний) будинок загальною площею 37 кв. м та гараж площею 43,7 кв. м. У спільній власності з членами сім'ї М. Г. Пінчуку належить квартира загальною площею 43,2 кв. м.

Членам сім'ї належать автомобілі Nissan-Patrol 2007 року випуску і Toyota Land Cruiser 2011 року випуску, а також трактор ТМ-16 1983 року випуску.

### Мікулін Віктор Петрович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 288933 грн, у тому числі: заробітна плата – 220707 грн, дохід від викладацької, наукової та творчої діяльності – 68226 грн. Загальна сума сукупного доходу членів сім'ї – 137462 грн.

В. П. Мікуліну належить квартира загальною площею 93,3 кв. м та житловий будинок загальною площею 378,1 кв. м.

В. П. Мікулін є власником земельної ділянки загальною площею 2000 кв. м, автомобіля Mercedes-Benz 2148, 2008 року випуску. Сім'ї належить автомобіль AUDI A-6 2007 року випуску.

### Колеснік Галина Антонівна

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 270942,56 грн, у тому числі: заробітна плата – 169742,56 грн, страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати – 101200 грн. Загальна сума сукупного доходу членів сім'ї – 37600 грн.

Г. А. Колеснік має у власності квартиру загальною площею 64 кв. м. На праві спільної власності – дачний будинок загальною площею 100 кв. м; гараж загальною площею 25 кв. м; автомобіль Волга 3110 (об'єм двигуна 2000 куб. см) 2004 року випуску. Вона є власником земельних ділянок загальною площею 2300 кв. м.

Членам сім'ї Г. А. Колеснік належить земельна ділянка загальною площею 1200 кв. м; 1/3 квартири загальною площею 73 кв. м. На банківських рахунках членів сім'ї Г. А. Колеснік – 100000 грн.

### Марцинкевич Анатолій Миколайович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 294874,20 грн, у тому числі: заробітна плата – 294874,20 грн. Сума коштів на рахунках у банках – 1198 грн. Загальна сума сукупного доходу членів сім'ї – 14452,77 грн. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації членів сім'ї – 59791 грн.

А. М. Марцинкевич має земельну ділянку загальною площею 1000 кв. м та недобудований житловий будинок. Членам сім'ї належить земельна ділянка загальною площею 1800 кв. м, будинок – загальною площею 81 кв. м та недобудований житловий будинок.

А. М. Марцинкевич має в користуванні автомобіль Audi-100 (об'єм двигуна 2000 куб. см) 1990 року випуску.

Погашення основної суми позики (кредиту) – 102 924, 58 грн. Погашення суми процентів за позику (кредитом) – 32373,16 грн.

### Горбачова Лідія Павлівна

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 294751 грн, у тому числі: заробітна плата – 234768 грн, інші види доходів – 59983 грн.

Л. П. Горбачовій належить квартира загальною площею 100,6 кв. м. Вона є власником автомобіля Mitsubishi Lancer (об'єм двигуна – 1584 куб. см) 2009 року випуску.

### Фадєєва Ніна Миколаївна

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 373561 грн, у тому числі: заробітна плата – 167161 грн, інші види доходів – 206400 грн.

Н. М. Фадєєвій належить житловий будинок загальною площею 578 кв. м, земельні ділянки загальною площею 4800 кв. м.

Н. М. Фадєєва є власником автомобілів: Mercedes-Benz ML 350 2010 року випуску, Nissan Tiida (об'єм двигуна 1600 куб.см) 2008 року випуску. Їй належить гараж площею 20 кв. м., паркомісце.

### Шаргалу Віктор Іванович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 450455 грн, у тому числі: заробітна плата – 355501 грн, матеріальна допомога – 13764 грн, інші види доходів – 81190 грн.

В. І. Шаргалу належить квартира загальною площею 95 кв. м та гараж – 30 кв. м. Він є власником автомобіля Audi (об'єм двигуна 2996 куб. см) 2012 року випуску.

### Мельник Микола Григорович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 492095,33 грн, у тому числі: заробітна плата – 283448,58 грн, дохід від викладацької, наукової та творчої діяльності – 50992,21 грн, дивіденди, проценти – 12041,91 грн., дохід від передачі в оренду майна – 105783,22 грн.; інші види доходів – 39829,41 грн. Сума коштів на рахунках у банках – 126000 грн. Загальна сума сукупного доходу членів сім'ї – 32676 грн.

М. Г. Мельнику належить житловий будинок загальною площею 200 кв. м, земельні ділянки загальною площею 10090 кв. м, а також інше нерухоме майно загальною площею 48 кв. м. У спільній власності – квартира загальною площею 53 кв. м; гаражі – 60 кв. м, 30 кв. м.

Він є власником автомобіля Porsche Cayenne S (об'єм двигуна 4500 куб. см) 2005 року випуску та трактора Hyundai 2006 року випуску. Членам сім'ї М. Г. Мельника належить житловий будинок загальною площею 400 кв. м і автомобіль Lexus 330 (об'єм двигуна 3300 куб. см) 2006 року випуску.

### Віхров Володимир Васильович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 607489 грн, у тому числі: заробітна плата – 271040 грн, дивіденди, проценти – 43094 грн, страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати, що сплачені декларанту за договором страхування, недержавного пенсійного забезпечення та пенсійного вкладу – 55244 грн. Інші види доходів – 238111 грн. Сума коштів на рахунках у банках – 649841 грн. Загальна сума сукупного доходу членів сім'ї – 229912 грн. Сума коштів на рахунках членів сім'ї – 35357 грн. Розмір внесків членів сім'ї до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організацій – 3280 грн.

У спільній власності з членами сім'ї В. В. Віхров має квартиру загальною площею 150 кв. м, гараж – 18 кв. м, автостоянку загальною площею 16 кв. м; садовий (дачний) будинок загальною площею 244 кв. м, земельну ділянку загальною площею 4000 кв. м. В. В. Віхров є власником автомобіля Toyota Prado (об'єм двигуна 4 літри), 2013 року. У власності членів сім'ї – автомобіль Toyota RAV4 2010 року випуску.

### Сокурєнко Дмитро Михайлович

Згідно з декларацією загальна сума сукупного доходу становить 322680 грн, у тому числі: заробітна плата – 261162 грн, інші види доходів – 61518 грн. Сума коштів на рахунках у банках – 84607 грн. Загальна сума доходу члена сім'ї – 141278 грн.

Д. М. Сокурєнку належить квартира загальною площею 43,4 кв. м та 1/3 квартири загальною площею 72 кв. м, житловий будинок загальною площею 534,2 кв. м, дачний будинок загальною площею 189 кв. м. Він також є власником земельних ділянок загальною площею 2402 кв. м.

Д. М. Сокурєнко володіє автомобілями: Toyota Prado (об'єм двигуна 2694 куб.см) 2004 року випуску, Chevrolet (об'єм двигуна 5300 куб. см) 2004 року випуску. В його власності гараж загальною площею 18 кв. м.

У власності членів сім'ї перебувають: земельні ділянки загальною площею 4755 кв. м; житловий будинок загальною площею 183,5 кв. м; квартира загальною площею 39,9 кв. м, гараж – 18,9 кв. м. Також у власності члена сім'ї перебуває автомобіль Honda CR-V (об'єм двигуна 1997 куб. см) 2008 року випуску.



(продовження, початок на стор. 1)

навчання у високопрофесійних суддів та провідних науковців юридичних вищих навчальних закладів дали позитивні результати. 630 кандидатів, які отримали свідоцтво Національної школи суддів України про успішне проходження спеціальної підготовки, було допущено до складення кваліфікаційного іспиту. За результатами проведеного Комісією 09, 19 та 20 вересня 2013 року кваліфікаційного іспиту 543 кандидати на посаду судді вперше зареєстровано до резерву на заміщення вакантних посад судді.

Таким чином, Комісія вже на другому році свого існування змогла повною мірою забезпечити реалізацію вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді вперше. Це свідчить про вірно обрану стратегію і методи проведення спеціальної підготовки.

Значних інтелектуальних зусиль і технічних витрат потребувало виконання Комісією повноважень щодо надання рекомендації про обрання на посаду судді безстроково, адже необхідно було опрацювати великий масив документів, що подавали претенденти, проаналізувати діяльність судді протягом п'яти перших років його роботи.

У 2010-2013 роках Комісією проведено 138 засідань з питань надання кандидатам рекомендації про обрання на посаду судді безстроково, прийнято 2134 рішення про надання рекомендації та 101 – про відмову.

Питання відповідальності суддів завжди було одним із найбільш гострих у будь-якому суспільстві. Притягнення судді до відповідальності вже є резонансною подією. Тому Вища кваліфікаційна комісія суддів України, приймаючи рішення про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності чи здійснюючи дисциплінарне провадження щодо суддів місцевих та апеляційних судів, з особливою увагою, розсудливо, зважаючи на високий статус судді, підходить до розгляду кожної окремої ситуації.

Так, рішенням Комісії у 2011 році було відсторонено від посад у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності 15 суддів, у 2012 році – 23 судді, у 2013 році – 12 суддів.

У виступі на XI черговому з'їзді суддів України мною було зазначено, що ці цифри не можна розцінювати як негативну тенденцію. Це певною мірою процедура очищення, тим більше що саме відсторонення не є тотожним визнанням винним. Випадки повного виправдання за вироками судів мали місце в минулому, а з уведенням в дію нового Кримінального процесуального кодексу України можуть траплятися частіше.

Масштабність роботи Комісії щодо дисциплінарної відповідальності суддів ілюструє статистика розгляду Комісією скарг (заяв) на дії суддів за три роки діяльності.

Найчастіше Комісія застосовувала дисциплінарне стягнення за невиконання суддею заходів щодо розгляду справи (заяви, скарги) протягом встановленого законом строку.

Йдеться про істотне порушення строків направлення справ до суду апеляційної інстанції з апеляційними скаргами, порушення строків направлення справ, за якими призначено експертизи, до експертних установ, строків направлення вироків суду на виконання, нена-

лежний контроль за справою, що перебувала в стадії зупинення провадження до вирішення іншої справи, та необґрунтоване зволікання з направленням запиту стосовно руху останньої.

Друге місце за чисельністю займають істотні порушення норм процесуального права при здійсненні правосуддя. Порівняно незначною є кількість рішень про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи, зокрема правил відводу (самовідводу) та правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя.

У 2011-2013 роках жоден суддя не був притягнутий до дисциплінарної відповідальності за розголошення таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати або таємниці, яка стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні, а також за неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, зазначення в ній завідомо неправдивих відомостей.



У контексті євроінтеграційної політики України Комісія налагодила системну взаємодію з проектами Ради Європи та Європейського Союзу «Підтримка судової реформи в країнах Східного партнерства», проектами, передбаченими Планом дій Ради Європи для України на 2011-2014 роки, з європейськими організаціями та органами Ради Європи. За допомогою європейських та американських експертів вдосконалено процедуру добору на посаду судді вперше, зокрема зроблено детальний аналіз тестових завдань, виміряно їх психометричні показники, проведено тренінги з тестології для авторів тестових завдань. На цій основі створено якісну тестову базу, розроблено таксономічні характеристики анонімного тестування, вдосконалено процедури формування та оцінювання практичних завдань на стадії кваліфікаційного іспиту, розроблено методіку виявлення особистих та моральних якостей кандидата на посаду судді.



У 2013 розпочав роботу Проект Ради Європи «Посилення незалежності, ефективності та професіоналізму системи правосуддя в Україні», що фінансується урядом Швеції. Проект спрямований на підтримку реформування українського судочинства шляхом сприяння інституційним та законодавчим реформам судової влади в Україні відповідно до європейських стандартів.

За підтримки зазначеного проекту 28-29 жовтня було проведено III щорічну міжнародну науково-практичну конференцію «Правовий статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: шляхи вдосконалення кваліфікаційних та дисциплінарних інституцій у світлі конституційної реформи», в якій взяли участь представники судової влади України, Азербайджану, Канади, Литви, Молдови, Польщі, Російської Федерації, Туреччини, Сполучених Штатів Америки, міжнародні експерти, представники європейських інституцій, зокрема Президент Європейської комісії з ефективності правосуддя Джон Стейсі та

віце-президент Венеціанської комісії Ханна Сухоцька.

За результатами III щорічної міжнародної науково-практичної конференції «Правовий статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: шляхи вдосконалення кваліфікаційних та дисциплінарних інституцій у світлі конституційної реформи» з метою підвищення гарантій незалежності суддів та судової влади України ухвалено резолюцію, відповідно до якої задекларовано ряд стратегічних напрямів реформ, зокрема щодо чіткого розмежування на законодавчому рівні у світлі конституційної реформи функцій та повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції; узгодження дисциплінарної практики ВККСУ та ВРЮ і вироблення єдиних підходів до підстав дисциплінарної відповідальності суддів; закріплення на законодавчому рівні диференціації санкцій, що накладаються на суддів за результатами дисциплінарного провадження, та вироблення критеріїв їх застосування; запровадження ВККСУ принципу конфіденційності розгляду скарги чи заяви щодо неналежної поведінки суддів; налагодження тісної співпраці Національної школи суддів із суддями-практиками, створення Координаційного суддівського центру з метою удосконалення професійної підготовки суддів та ін.

Активно продовжується співробітництво з проектом Агентства з міжнародного розвитку USAID «Справедливе правосуддя», в рамках якого проведено низку заходів, спрямованих на вдосконалення процедури дисциплінарного провадження шляхом покращення практичних навичок дисциплінарних інспекторів та членів ВККСУ щодо проведення перевірки даних щодо неналежної поведінки судді та ознайомлення їх з передовим американським та європейським досвідом здійснення дисциплінарного провадження, зокрема: практичний семінар для дисциплінарних інспекторів та членів ВККСУ з питань розслідування фактів неналежної поведінки судді, що відбувся 21-22 листопада 2013 року, та круглий стіл «Теоретичні та практичні питання дисциплінарного провадження щодо судді», проведений 24-26 липня 2013 року, в яких взяли участь експерти з Польщі, Португалії, Сполучених Штатів Америки.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України, маючи невеликий досвід роботи, особливо зацікавлена у налагодженні двосторонніх міжнародних зв'язків з установами інших країн, що наділені відповідними повноваженнями у судовій сфері, з метою розвитку вітчизняної судової системи, утвердження верховенства права та справедливого правосуддя.

Працівники Комісії під час закордонних відряджень мали змогу ознайомитися з діяльністю органів з аналогічними повноваженнями в Іспанії,



Канаді, Польщі, США, ФРН. Отримані знання були використані для удосконалення процедури добору на посаду судді вперше, регламентації дисциплінарної відповідальності суддів, розробки нормативних документів, що регулюють ці напрями.

Окрім співробітництва в межах повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів», під егідою Комісії спільно з Центром сприяння міжнародній освіті та юридичній кар'єрі здійснюються короткострокові навчальні поїздки суддів різних рівнів до Страсбурга з метою підвищення кваліфікації та вивчення європейського досвіду організації діяльності судів. Вони мають можливість обговорити із співробітниками секретаріату Європейського суду з прав людини питання застосування положень Європейської конвенції з прав людини та різні аспекти прецедентної практики Європейського суду з прав людини. Українські судді також ознайомлюються з діяльністю ключових європейських інституцій і національних судових установ Франції та Німеччини.

Така взаємодія сприяє розумінню суддями поняття «система Конвенції», правильному застосуванню у повсякденній роботі європейських стандартів і норм у сфері прав людини.

Значним досягненням можна вважати початок активної діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у рамках Європейської комісії з питань ефективності правосуддя Ради Європи (СЕРЕЈ).

СЕРЕЈ була заснована 18 вересня 2002 року. Це експертна організація, в рамках якої обговорюються питання ефективності функціонування юстиції в державах-членах Ради Європи, проводяться дослідження порівняльного характеру, готуються проекти рекомендацій, що стосуються ідентифікації можливостей і сприяння застосуванню різноманітних інструментів з метою поєднання двох ключових принципів правосуддя: справедливості та ефективності.

Кожну державу-члена представляє член СЕРЕЈ, національний кореспондент, через якого здійснюється зв'язок та координація, член Лісабонської мережі, що об'єднала різні установи з навчання суддів в Європі, і пілотний суд.

3 червня 2013 року мені як Голові Вищої кваліфікаційної комісії суддів України було доручено Адміністрацією Президента України представляти судову владу України на пленарних засіданнях СЕРЕЈ, що проводяться два рази на рік, з метою обговорення останніх подій та законодавчих змін у сфері правосуддя, що сталися в Україні за останні піроку.

5-6 грудня 2013 року я взяв участь у 22-му пленарному засіданні вказаної організації у м. Страсбурзі та виступив з доповіддю «Законо-

давчі зміни у системі судоустрою України».

Під час сесії було досягнуто домовленостей щодо здійснення оцінки судової системи України експертами СЕРЕЈ, оскільки згідно зі статтею 2d статуту СЕРЕЈ, однією з функцій цієї інституції є надання одній або кільком державам-членам, на їх прохання, допомоги у приведенні норм судочинства у відповідність до стандартів Ради Європи.

Відповідно до Схеми здійснення оцінки судових систем, ухваленої на 10-й Пленарній сесії СЕРЕЈ, визначено основні ключові індикатори, використання яких дозволить максимально вірно оцінити ефективність судової системи.

На підставі отриманих даних експерти СЕРЕЈ оцінюють ефективність функціонування судової системи, визначають її переваги та недоліки, надають рекомендації, що містяться в окремому висновку.

Таким чином, завдяки активній діяльності Комісії на міжнародному напрямі Україна має можливість отримати зважену та професійну оцінку європейських експертів щодо ефективності національної судової системи та ще раз засвідчити вагомість та необхідність тих перетворень в галузі судочинства, які були здійснені останніми роками.

Окрім того, в рамках проекту Канадського агентства міжнародного розвитку «Освіта суддів – для економічного розвитку» Комісія координує реалізацію такого його компоненту, як «Досудове врегулювання спорів» у пілотних судах Івано-Франківська та Одеси.

Позитивний досвід Канади у застосуванні процедури досудового врегулювання спорів засвідчив, що цей метод вирішення спорів сприяє підвищенню довіри громадян до судів, оскільки скорочує час розгляду справ, заощаджує кошти і судів, і позивачів. Запровадження його в Україні дасть змогу суттєво покращити показники розгляду справ у судах.

У спільному експертному висновку Європейської Комісії «За демократію через право» щодо законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та інших законодавчих актів України» зазначено, що чітке обґрунтування є суттю роботи будь-якого судді, яка полягає не тільки у виборі між альтернативами або у винесенні рішення, а й у знаходженні такого рішення шляхом ретельного обмірковування. Суддя повинен послідовно пов'язувати закон із фактами справи і наводити чіткі аргументи, чому рішення у справі в даному випадку є саме таким. Тому Комісія, здійснюючи повноваження щодо формування суддівського корпусу, націлена поповнити його кадрами, які чітко розуміють, що головне призначення судової влади – охорона людини від будь-якого свавілля, справедливе розв'язання конфліктів, що виникають у суспільстві. Це головна умова, за якої можливо повернути довіру громадян до суддів.

# ВІСНИК

Вищої кваліфікаційної комісії суддів України



Передплатний індекс: 89521